

لەرگەن دەنگسىزى گوردى دا

مىسعود محمد

بەرەو ناو توۋزەكانى زمانىكەوۋە چوۋىتىم كە ھەر بەقەدەر دەنگى دانەوۋى وشەو دەستەواژە رستەكانى لە ھۆش و دەرووندا سەرەدەرى لە دەستورەكانى بىكەم كە لەۋىدا د. ئاۋرەجانىش ۋەك مەن خاۋەن پىشكە ھەرچەند دەشى دەستورى دەق گرتۋى ناو بەرنامە روۋپۈنكى ئەو پىشكە لە مەۋف گل دەنەوۋە بۇ بىرارە يەكجارەكانى خۆى ۋەيا ، لە بارىكى دىكەدا ، بەشىكى ئەو ھەلانەى كە گەشتى ئىراپەر بە مەۋف ۋەكو مى دەكات بەرۋشانى ئەو دەستورانە ساغ بىكرىتەوۋە .

لە پىشەكەكانى گوتارەكەدا بەك دوو خالى سەرەتائى قۇنەتىكى سەر بە رىنۋوس لەوۋە نەختىك بە ھەلەبەر حساب دەكرىن كە ھاتون بىنىنى مەن ۋەيا غەبرى مەن لە بەلگەكانى داپرپوۋ بە سەھۋى رووتيان لەقەلم داۋە ۋەك كە لەستۋى يەكەمى لاپەرە (۱۲) دەخوئىتەوۋە (. . . .) ، چۈنكە ئاشكرايە (ن) ى چاۋگى ھىچ كاتىك دەنگى كۇنستاننى ناكەۋىتە پىشەوۋە و رواالەنى نووسىنى كوردى بە ئەلفۋىبى عەرەبى و نەبوۋى وئەنى (أ) تىيدا ، بوەتە ھۆى ئەۋەى ھەندى لە نووسەران ھەلەى تىدا بىكەن) . ئەم نىشان دانە ۋەھا رادەنوئىنى كە ئەۋانەى قورس كەرنى دەنگى پىش نوۋى چاۋگ بە بزۋىن دانانن ھەستى پى ناكەن ھەر لەبەرئەۋەى كە لە رىنۋوسى كوردىدا نىگار بۇ ئەم قورس كەرنە دانەندراۋە . بەلام خاۋا راستان ، لە دواتردا بۇمنى تى دەھىتەوۋە كە دەلى (. . ھەرچى مامۇستا مەسعودە بە قورس كەرنى دادەنى) .

لە ژمارەى ۹۱ ى سالى (۱۹۸۲) ى (رۇشنىرى نوۋى) دا بىر لىھاتوۋ و دىلۋىزى زمانى كوردى د. ئاۋرەجانى حاجى مەرف بەگوتار لەژىر سەرەناۋى (پىداچۋنەوۋە) دا چەند رەخنەبەكى لە ھەندى بىرۋى مەن دەربارەى يەك دوو بارىكەرتى سەر بە قۇنەتىك و رىنۋوس كە لە شەقامەرتى زمانى كوردى دەكەنەۋە گرتۋو ھىندىكى دىكەشى بەپى بەلنى خۆى ھىشتبۋوۋە بۇ گوتارىكى دىكەى . بەر لەۋەى چاۋەچاۋى گوتارەكەى دىكەى مەم وام بە پەسەند زانى ھەر لە ئىستاۋە . دەست بەرم بۇشى كەرنەۋەو گرت رەۋاندەۋەى ئەو خالانەى كە نووسەرى بەرپىز بەلەى قەناعەتى خۇيدا شكاندبوۋىنەۋە چۈنكە دەشى ئەو سەر سوۋكىيەۋ دەست قەلم رەھائىيە ئىستاكە لە خۆمى دا شك دەبەم لە ماۋەدا ۋى بىكەم و لاينەى خۇ روۋن كەرنەۋەو بىرۋا دەپرىم لى ۋەتەنگ يىت ئەۋەى راستىش ئى چەندىكى بلىنى بە دەست ئەم نووسىنەمەۋە ناراحەتم چۈنكە مخابنە دوۋكەسى ھىندەى د . ئاۋرەجان و مەن لەبەكەدى نىزىك روۋ بەروۋى يەكەدى بىن لەۋ باسانەدا كە دەبوۋ بە گىتوگۇۋ لەبەكەدى خالى بوۋن تىياندا بىگەنە رايەك كە ھەردوۋ لا لى رازى بىن ۋەيا ھەر نەئى پەراۋىزى جوداى بىرۋا لە ئىۋاناندا تا رادەى لوان و ئىمكەن وىك يىتەۋە . رەنگە ھۆى ئەو لىك ترازانەمام ئەۋە ئى كە د. ئاۋرەجان خۇئىندى زمانى لەسەر دەستى پروفىسۇر و بەپى بەرنامەۋ ھەل ۋەمەرجى سەلئىندراۋەۋە تەۋاۋ كەرنى مەش لەرىگەى لىكەدانەۋەبەكى خۇد بەسەرەۋە ئى رابەر

من له نووسینی لیره به پیشه و مه‌دا به ولای نوونی چاوگه‌وه بو راستیه‌کی گه‌لیک و نتر له نوونی چاوگک ، که زور به‌رچاوه ، رویش‌تووم که له لیک‌دانه‌وه و سه‌رنج راگرتندا دیارده‌یه‌کی دیکه‌ی (چاوگی) م دۆزیه‌وه له‌وه‌دا که دیتم شه دوو کۆنسانته‌ی (د،ت) ده‌که‌ونه به‌رائی نوونی چاووگک ، شه‌وانیش به‌ فرمانی فونه‌تیک‌ی زمانی کوردی چهند کۆنسانتیک‌ی دیار کراو ده‌هینه پیش خویان . هه‌رچی (د) یا ده‌نگی (ن) یا ده‌نگی (ر) پیش خوی ده‌به‌خیت وه‌ک : (برژاندن ، چاندن ، کردن ، مردن . . .) له‌وه به‌ولاوه هیچ کۆنسانتیک‌ی دیکه قبول ناکات . ده‌نگی (ت) ش هه‌ر به‌ حوکمی سروشتی ده‌نگه‌کان (س ، ش ، ر ، ف ، - ، و) له‌پیشه‌وه‌ی دین . . . هوی دیارده‌که‌ش ده‌گه‌رپته‌وه بو فرمانی شه گونجان و نه‌گونجانه‌ی ده‌نگه‌کانی کوردی که چهند جاریک باسم کردوه و ساغم کردۆته‌وه که گونجانی (ن ، د-ر ، د) له‌وانه‌یه ری نادات قورس کردن بجزیته سه‌ر دوو ده‌نگی (ن ، ر) له به‌رائی (د) ، ریش نادا قورسانی بجزیته سه‌ر (س ، ش ، ر) له به‌رائی (ت) دا هه‌رچی ده‌نگی (ف) که‌متر له‌وان گونجاوه به‌لام شه‌ویش له ده‌نگه‌کانی دیکه پترحه‌زه به (ت) ده‌کات ، واشده‌زانم که به‌شیک‌ی کورد شه‌م ده‌نگه‌ی له به‌رائی (ت) ی چاوگدا گۆریوه به (د) هه‌ر له‌به‌ر پتر گونجانی (د) ه‌که‌یه له‌گه‌ل (ت) دا . نمونه‌کانی خواره‌وه قسه‌کان روون ده‌که‌نمه‌وه :

به‌ستن ، رستن
کوشتن ، مشتن
گرتن ،
که‌فتن ، خه‌فتن (که‌وتن ، خه‌وتن) . . .

به‌لام ده‌نی بلین ده‌نگی (ن) یش له‌گه‌ل (ت) دا گونجاوه که‌چی له پیش (ت) ی چاوگه‌وه نایه‌ت . کاتی خوی بو شه‌وه چوو‌بووم که‌وا ره‌نگه‌ زنده گونجانی (ن) له‌گه‌ل (د) دا وه‌های کردنی به‌ته‌واوی بوخوی بدزیته‌وه .

شه‌م رایه‌ش له دوو په‌وه پتر خوی له قه‌ناعه‌ت نزیک ده‌کاته‌وه .

یه‌کیان شه‌وه‌به که گونجانی (ن) و (د) وه‌های کردوه له‌سلجانی منگه‌و (غنه‌یه‌ک له نیوانیادا په‌یدا نی که (د) ه‌که بکات به (گ) و بگوتری (ده‌ره‌نگ ، مه‌نگ ، شه‌فنگی . . .)

دووهمیان شه‌وه‌یه به‌شیک‌ی ئاخپه‌وه‌ری ده‌ورو به‌ری مه‌رگه‌و باشووری رانیه هه‌موو (د) ه‌کانی پیش نوونی چاوگک ده‌که‌ن به (ت)

و ده‌لین (کرتن ، مرتن ، برتن - له‌بری کردن ، مردن ، بردن) که‌چی (د) ی پاش (ن) وه‌ک خوی ده‌هیلنه‌وه‌وه ده‌لین (چاندن ، ستاندن . . .)

تا سالی (۱۹۵۷) یش شه‌م دیارده‌یه‌یه هی نه‌دیتن نه‌بوو ، له‌وه به‌ولاوه به‌هوی په‌یدا بوونی گۆمی بناوانی (دوکان) و ژیر ئاوبوونی به‌شیک‌ی زوری ئاوانی شه‌و ناوچه‌به‌خه‌لقه‌که بلا‌وه‌بان لی کردو له نیشه‌جی بوونی دواتردا تیکه‌ل به ئاخپه‌وه‌ری جور جوری زاره‌کانی کوردی بوون ، منیش له‌وه‌وه پیوه‌ندی هاتوچۆم به‌و ناوه‌وه که‌م بووه که ئیتر نه‌توانم گوی بیستی ئاخاوتیان بهم ، بانی شه‌وه‌ی بیرورای لی هه‌لینجری . . .

دواتریش گوتاره‌که له به‌ره‌و کۆتایی ستوونی سیه‌می لاپه‌ره (۱۳) و ستوونی یه‌که‌م و دوهمی لاپه‌ره (۱۴) دا که نه‌ختیک ده‌وری (ده‌نگ ، پیت ، قۆنیم) هه‌لدیت یارمه‌تی شه‌و خوینده‌وارانه ده‌دات که به‌ته‌واوی له‌بانی قۆنۆلۆجی و رینووس نابه‌له‌دن به‌لام که ده‌لی (قۆنیم . . .) به‌ته‌نیا خوی خاوه‌نی ماناو واتا نییه (لیره‌دا روون کردنه‌وه‌یه‌ک هه‌لدی‌گری :

قۆنیم ، ده‌نگی لغوی - شه‌لفوئی ، له ناوتویژی وشه‌دا به‌ته‌نا واتا نابه‌خشیت وه‌ک شه‌وه‌ی سی ده‌نگی (د ، ا ، ر) له وشه‌ی (دار) دا هیچیان خوی له‌خوی دا واتای نییه به‌لام که بریارمان دا ده‌نگی (م) وه‌یا (ت) وه‌یا (ی) قۆنیمه چارمان ناچاره ده‌نی بلین له (برات) دا شه‌م (ت) ه واتای هه‌یه چونکه راناوه‌وه ده‌لاله‌تی (ت) ده‌به‌خشیت . له (برام) دا ده‌نگی (م) یش که قۆنیمه واتای (من) ده‌به‌خشیت . . . (برای) . . .

نه‌ختیک‌ی دیکه‌ش ماوه له‌باره‌ی واتاداری و نه‌داری قۆنیمه‌وه بدوین : زمانزانی عه‌ره‌نی به‌ر له ۱۰۰۰ سال پتر ، له (فقه‌اللغه) بو شه‌وه‌چوون که هه‌ر قۆنیمه (له‌ته‌عبیری شه‌واندا «حرف») له وشه‌دا ده‌لاله‌تیک‌ی هه‌یه ، شه‌م باسه‌ش له‌ژیر سه‌ره‌ناوی (الأشتقاق الکبار) لی کۆلراوه‌ته‌وه ، یا هه‌ر نه‌نی من له‌ژیر شه‌م سه‌ره‌ناوه‌دا خویندومه‌ته‌وه . له‌م مه‌یدانه‌دا (ابن جنی و أبو علی الفارسی) به‌تایه‌تی یه‌که‌میان ، که‌وا بزانم قوتایی دوهمیشیان بوه ، ده‌ستی بالایی هه‌به‌وه . . . به‌هه‌مه‌ حال شه‌وانیش نالین هه‌ر حه‌رفه‌مه‌عنا‌ی مه‌فه‌وومی هه‌یه ، ته‌نا شه‌ونده ده‌لین که هه‌یای به‌ره‌و راگه‌یاندنی واتا هه‌یه . . . لیره‌دا شه‌گه‌ر سه‌ره‌وه‌ی و درشتیه‌ک له نووسیه‌که‌مه‌دا هه‌یت به‌به‌خشینی خوینته‌ری ده‌ده‌مه‌وه چونکه ده‌میکه شه‌و باسه‌نم به‌سه‌ردا تپه‌ریوه ریشم نییه بگه‌رپمه‌وه بو سه‌رچاوه‌کانیان ، گوتیشیان نی‌زه‌ره‌هه ، مه‌گه‌ر که‌م و که‌سریه‌کی تیاندا ییت له‌سه‌ر من حیساب بکری و به‌زه‌ره‌ری خۆم ته‌واویت .

به‌ر له‌وه‌ی ی نیگایانه‌ی تیاندا بگوتری :
تیمه ، نووسه
Phonetic - قۆن
ته‌وی دیکه‌یان
باسه‌کانی یه‌ک باهه
په‌ریه‌وه بو ناو
دیسانه‌وه به‌مه‌رج
راگۆسته‌نه و تیکه‌ل
من هیچ ره
راستیه‌کی گرتگی
له‌سروشتی ده‌نگی
دۆزینه‌وه‌ی ده‌ور
کوردیه ، که‌چی
وله‌ده‌می ده‌رخس
کوردی و رایه‌کی
ریک‌وینکی به‌رنا
وه‌ته‌نگ بین له
دوو دراوسی هیه
به‌زینی . شه‌وه‌ی
که بیته‌چرای مه
قۆنه‌تیک‌ی زمان و
نه‌زۆکی روشنبیری
به‌ناوکیل کردنی
هه‌یه نه‌ک به‌تیو
قۆنۆلۆجی . . .
دوو‌رینه‌دا . . .
به‌ته‌مانیم له‌م
د. ئاواره‌حان
جوابه‌جینی له‌گه
خایینه . له تیکه
روانگه‌ی سه‌ره
ناچاری لیک‌دانه
نووسینی دیکه‌مه‌ل
خه‌رمانی وشه‌ک

بەر لهوهی بيمه سەر خو روون کردنهوه لهبارهی ئهونوخته نینگابانهی تياندا بهکدی ناگرينهوه ، تی بينهکی گشتی هه به چاکه بگوتری :

ئيمه ، نووسه رانی کورد ، بهزوری (Phonology - فونولوجی) و (Phonetic - فونیتیک) تیکه ل دهکین و باسی ناو په کیکیان بو ئهوی دیکه یان راده گوژین . به لای منهوه هه رچهند واباشه باسه کانی په ک بابته لهو بابته دالی بگولرتهوه ، وهیا هه رنه بی که په ریهوه بو ناو بابته کی دیکه ئهنگوستیکی بو رابکیشری ، دیسانهوه بهمه رجیکی هه لهو بهه له بردن له بهیندا نه بی که س لهو راگوسته وتیکه ل کردنه زهره ر ناکات .

من ههچ ره خنه به کم نیبه لهوه دا له ناو توژی (جیوگرافی) دا راستیه کی گرنگی (دیوگرافی) بخویمه وه . به نمونه ، لیکولینه وه له سروشتی دهنگی هه مزه خوئی له خوئی دا سه ره به فونولوجیه ، به لام دوزینه وهی دهوری هه مزه له ئاخوتتی کوردی دا سه ره به فونیتیکی کوردیه ، که چی ههچ به ره ه لستیم نیبه لهوه دا که نووسه ریک بیت وله ده می ده رخستنی سروشتی دهنگه که دا باده اته وه سه ره هه مزه ی کوردی و رایه کی رابه ری تیدا ده بریت . ئيمه هه رچهند که ده بی ریک وینکی به رنامه ی زانستی له توژینه وه دا ره چاو بکهین ، نابی وه تنگ بین لهوه ی که سه ره تاپیان لهو ته رزه باسانه دا سنووری دوو دراوسی هینده بی سنووری وه ک فونولوجی و فونیتیکان پی به زینی . ئهوه ی راستیش بی فونولوجی لهوه دا باهخ پهیدا ده کات که بیته چرای مه له بندی فونیتیک ، ده نا بو خوئی به ته نها و دوور له فونیتیکی زمان و ئاخوتتی سه رزاران لهوه تپه ر ناکات که ئارایشی نه زوکی روشنیری بیت به تابه تی له ئاست زمانی کوردیدا که پئوستی به ناوکیل کردنی ریزی وشه کانی و له رانده وه ی داوی ته عبیره کانی هه به نه ک به تیوه رامانی له سه ره به رزانی زماناسیه وه به دوورینی فونولوجی . . له گه ل هه موو ریزی کم بو ئه و به رزانی و ئه و دوورینه دا . .

به ته مانیم له م گوتاره دا ورد ورد شوین ههنگاوی نووسینه کی د ئاوپه رجهان هه لگرمه وه و پی به پی ره خنه و بیروپراکانی جوابه چی بی له گه لدا بکه م چونکه ئه م کاره له راده به ده ر دریز خاینه . له تیکرای نووسینه که یه وه چه ند خالیکی بنجی ده که مه روانگی سه ره تاته که به م لاو ئه ولای باسه کاندا ، له وه شدا به ناچاری لیکدانه وه ی ئه وتو ده خمه وه به ره سه رنجی خوینه ر که له نووسینی دیکه مدا پیناندا تپه ر یه تم ، به لام به ده م کوتانه وه ی کونه خه رمانی وشه کاریه وه گول و دانه ی نه کوتر اوو دیتراویش ره گه ل

پی گیره ی ئه بجا ره یان ده که ویت . .

خالی په که م ئه وه به له باره ی (کسره مختلسه) وه بگوتری ، ئه و که سه ره یه ی فونولوجیسته کان به بزوتنی داده نین و منیش به قورس کردن :

ئه م دیارده به له ئاخوتندا شیک نیبه ههستی سه رنجده ری به سه ردا بکشیت و تی هه له نه ئهنگوت ، ته نانه ت هیند زه ق و به پوزه زمانزانی عه ره ب به ره له ۱۰۰۰ سال پتر ناوی (کسره مختلسه) یان لی ناوه ، به پیتولیش له باره یه وه داوون هه ره به پی سروشتی زمانه که شیان له نووسیندا نینگاریان بو دانه ناوه وه ک که بو کورته بزوتنه کانیان داناوه چونکه ئه م (کسره) به له عه ره پیدا ته نها له دهنگی پیش دهنگی کوتای وشه دا ده رده که وی که هاتیت و بی (اعراب) وه ستاندت ، وشه ی عه ره ییش له رسته دا بی (اعراب) نابی . به نمونه رسته ی (هزا بکر) ده بی (ره که ی کوتای بکر) ته نوینی بدریتی که ده کاته وه (ضمه و نون) وه ده گوتری (هزا بکر ، - به کرون) که هاتیت ته نوینه که ت بو مه بهستی ئاسانی ، تی برد ئه وسه قورسانی وه یا (کسره مختلسه) ده که ویته سه ر ده نگه که ی (ک) - له گه ل ئه مه شدا ره خنه به کم هه به لهو ناوه ی (کسره مختلسه) به تابه تی که وه پال دهنگی واو بدریت چونکه ئه م دهنگه خوئی (ضمه) ی دریزه ، که به کونسانتیش ده رده بری تامی (ضمه) ی هه رتیدا ده مینی که ئیتر دهنگی (کسره) قبول ناکات . له وشه ی (دور - ده ور) دا قورسانی سه ر (و) هه که دهنگی (ضمه) به نه ک (کسره) . هه ره ئه م خه سه له ته ی بوونی دهنگی (ضمه) له (و) دا وای له نووسه ری کورد کردوه که وشه ی (وورچ ، ووزه . .) به دوو (و) بنوسیت که په کیکیان واوی کونسانت و ئه وی دیکه شیان کورته بزوتنی (ضمه) به .

ریکهوت و ابوو ماموستا توفیق وه ه بی له ۱۹۲۹ به نووسین باسی ئه م دیارده یه ی کردوه نینگاری بو داناوه ده نا مه لاکانی کورد له وه ته ی ده خوین و ده رس ده لینه وه ئه م (کسره مختلسه) یان به سه ر زمانه وه به ، ماموستا وه هیش له وانه وه سروشتی کورته بزوتنی (ی) بو قه رار داده کرد که به چه که ی (ی) به لام له خوینده وه ی نویه وه بو ئه وه چوو که نینگاری بو دابیت . روژئاوا یه کان له نووسینی ئیستا که یاندا له زور حال و باردا گوئی ناده نه ئه م (کسره . .) به تا هه موو جاریک نینگاری بو دابین . به نمونه که ده نووسن (burn, turn, Worm) نینگار به دوا پیتی (r) دا نانوسن ههروه اش نینگار نایه خنه دوا ی ئه و پیته ی که له سه ره تایی وشه وه بی بزوتنی ئاشکرا دیت وه ک (Crow, Screen, Please, bring) و هه تریش . .

وهك د . ئاوره جان نووسپوهی ، ئەم دەنگە بارتەقای بزۆین
برگە لە وشەدا دروست دەكات ، بەلام شتیک ماوه لێره دا
د . ئاوره جان نەبگوتوہ : دەبوو بشلی و پرای برگە دروست کردن
ئاوازش پەیدا دەكات لەو دەنگە کپانەدا کە لەگەڵیاندا دیت ،
لەویشدا هەر بارتەقای بزۆین کار دەكات بەلام دووتی بینی گرنگ و
گرنگتر هەن نابێ پشت گوی بخزین چونکە رووناکی دەخەنە سەر
سروشتی دیار دەکە :

یەکم ، ئەوەیە کە گەر ئەم دیاردە بە بزۆین بایە بەرەو کەسەرەش
بایە دەبوو لە دەربڕینی کاف و گافی سەرەتای وشە کوردیدا ئەو
کلۆریە پەیدا بکات کە بزۆینی کورت و درێژی (ی) پەیدای
دەكات . دەبوو کافي (کردن) و گافی (گرتن) کلۆر کرابایانە . جا
ئەگەر بگوتری بزۆینە کە هیندە بەهیز نییە ئەو کارە بکات دەلێم
منیش لەو پتر داوا ناکەم کە دیار دەکە بانی بزۆینی کورت کاریگەر
نەبێ . کاف و گافی ئەوتۆی ناوەندی وشەش هەروەها یە (شەکر ،
سەرگرمه . .)

تی بینی گرنگترە کە ئەوەیە کە سەرنجی ورد دەری دەخات ئەم
قورس کردنە لە هەموو حاڵدا ئاوازه پەیدا ناکات ، هەرچی
بزۆینە ، کورت و درێژی ، هەمیشە ئاوازه دارە . لەگەڵ خۆندا
بێ تەرەفانە وشە (ستاندن) بلیروە دەبینیت ئاوازه بەدوا دەنگی
کەبی (س) دا نایەت هەرچەند قورس کردنی بەسەرەو بە . بەلی
دەزانم کە بتەوی دەتوانیت ئاوازه پەیدا بکەیت بەلام کاری
ئانقەست جودایە لەگەڵ فەرمانی فۆنتیک . لە وشە (شت) دا
ئاوازه بەدوا (ش) دا دیت بەلام کە گوت (شتەکان) ئاوازه کە لە
دەنگی (ش) هەو نایەت . وشە (فت) ئاوازه ی هەبە بەلام کە
گوت (فتار) ئاوازه کە لە (ف) هەو دەروات بو (تا) ، دیارە دەنگی
(ر) ش هەر ئاوازه ی هەبە هەرچەند وەستاویشە چونکە دەنگیکی
ئاوازه دارە .

فۆنتیک ناس کە بۆی ئاشکرا بوو ئەم دیاردە بە لەو بارانەدا
ئاوازه پەیدا ناکات دەبێ بەسەلینی بزۆین نییە و شتیکی دیکە بە .
بەنێسبەت دەنگ ناسی کوردەوہ تی بینی کە تاقی کەرەوہ هەبە کە
بوغەیری کورد دەست نادات :

دەزانین لە زور شیوہ ئاخاوتنی کوردیدا کە (ل) ی وەستاو کەوتە
بەرامی (ت) ، دەنگە کە (ل) بوخوی دەبیتە (ل) ، لامی قەلەو ،
دەنگە کە (ت) ش وهك (ط) ی عەرەبی لی دیت ، بەلام کە
بزۆین کەوتە بەینیانەوہ وەکو خویان لاواز دەمینتەوہ . دەگوتری
(قەلتارە - قەلطارە ، پالتو - پالطو ، بالته - بالطه . . هتد) .

جا ئەگەر ئەم دیاردە بە لە تاقی کردنەوہدا بەدینە بەر سەلیقە ی

دەنگناسیانەوہ ئاخو بەچ ئاکامیک دەگەین ؟

بایین وشە ی (خلت ، خلط) کە (ل) کە تیدا بەوہ ستاوی
دەکەوتە پیش (ت ، ط) کە وەو بە هەموویان یەك برگەن ، بیکەین
بە دوو برگە و بلین (خ - ل - ت) ئایا لامە قەلەو کە لاواز دەبیتەوہ
یا هەر بەقەلەوی دەمینتەوہ ؟ ئەوہ ی من وهك بەدیبە ی دەزانم
ئەوہ بە کە لامە کە بەقەلەوی دەمینتەوہ بەدوا خویدا (ت) کەش
قەلەو دەكات .

ئایا ئەگەر (کسرة مختلصة) ی سەر (ل) کە بزۆین بیت ری
دەمینتی لامە کە قەلەو بکری ؟ دەزانم لە کوردیدا لامی پیش تی
هەمیشە بەوہ ستاوی و بی قورس کردن دیت بەلام بو مەبەستی
تاقی کردنەوہ مانع نییە قورسانی بخەینە سەر (ل) کە هەر وهك
مانعش نییە بەنیازی تاقی کردنەوہ بلین (کت) کە دەزانین هەرگیز
دەنگی (ک) لە کوردیدا پیش (ق) ی نایەت . بە هەمە حال ئەم
تاقی کردنەوہ بە دەرتەوہ بە بریاری سەلیقە ی دەنگناسی ،
یەکیکیش بیوی ئەنجامە کە ی نەسەلینی دەتوانی پی لەسەر ئەو شتە
داگری کە خوی ئارەزو یەتی . لەگەڵ ئەمەشدا دەبی بلیم ئەگەر تاقی
کردنەوہ کە لامە قەلەو کە ی پاراست ، ئیسپاتی بزۆین نەبوونی
(کسرة مختلصة) کە دەكات ، ئەمما ئەگەر قەلەو یە کە هەلستا ئیسپاتی
بزۆین بوونی کەسەرە کە ناکات چونکە ئەوسا ری هەبە بلین ئەو
قورس کردنە هەر وهك ئاوازه ی پەیدا کرد ، بوە لەم پەرش لە نیوان
(ل) و (ت) دا ، چگە لەو بەلگە یە کە دیکە هەبە لە نووسینە کە ی
د . ئاوره جان خویوہ هەلەستی هیچ کە لە بەر لە باسە کە دا
ناهیلتەوہ و بزۆین نەبوونی ئەو دیاردە بە ئیسپات دەگە یەنی
بە مەرجیک بەلگە سەلین بین .

ئەم بەلگە یە لە دراوسینی باسی بزۆینە کە لەگەڵ باسی فۆنیم دا
خوی دەسەپینی . وابەباش دەزانم لێره دا بە دەم ساغ کردنەوہ ی
حال و باری (کەسەر) وەچەند شی کردنەوہ یە کە روونتر کەرەوہ ش
لە بارە ی فۆنیمەوہ بەینمە ناو نووسینەوہ ، کە ئەویش لە لای خویوہ
بە تیکرانی هەم یاری دەی ئەسلە باسە کە دەدات و هەم پتریش نیگای
خوینەر بو بینی کیشە ی فۆنیم فرەوان دەكات .

فۆنۆلۆجیستەکان ، کە د . ئاوره جان لەوانەوہ باسی فۆنیمان بو
دەگێرتەوہ ئەو دەلین کە لەگوتارە کە دا بە کورتی نووسراوہ ، واتە
(فۆنیم بەو دەنگانە دەگوتری کە لە زماندا وشە پیک دەهین و بە
گۆران و نەمانیان وانا دەگۆرن) .

لێره دا دەقی تەعریفە کە ی د . ئاوره جانم نووسپوه تاکو ئەگەر
رەخنە بەکم هەبوو خوی بکم بە شایەدی جوداوازی بیروپرای
هەر دوومان .

که تعریفه که می سه روه بکهینه کیشانه می لیکدانه و هومان دوو
ناکامی لی پیدا ده بی له گهل هندی له رایه کافی د . ناو ره جاندا
ریک ناکهون :

یه کم : نابی فونیم له دهنگ گرنکتر بی چونکه فونیم خوی
دهنگه و هرچی بایهخ و گرنکیه کی هه بییت بهر دهنگیش
ده که ویت ، بهلام بایهخی شه دهنگه یاریده ده رانه می که فونیم نین
هر بو دهنگ ده مینته وه . وه که ده لئین هه مو ئاده میزادیک گیان
له بهر چی له نخعی مرؤ فایه تیدا هه به له جغزی (گیان له بهر)
ده رناچی . به لی ، راسته بگوتری شه دهنگانه می فونیم گرنکترن
له و دهنگانه می فونیم نین .

دوهم : به دوا شه تعریفه دا باوهر به و به دیبه ده که ین که هر
دهنگی (لغوی) له پیک هینانی وشه دا به شدار بییت و به نمان و
گورانی وانا بگوریت و هیا نه مینت فونیم بی به و پینه ده بی دهنگی
هه مزهش فونیم بییت چونکه هه مو مهرجه کافی تیدا هاتوته چی
که چی گورج له فونیمی ده خریت . . بهلام با جاری واز له هه مزه
به پینو له گهل فونیم خه ریک بین :

تعریفه که هه مو شه دهنگانه می له پیک هینانی وشه به شدار نین
له جغزی (فونیم) یان ده ردا ویت وه که لرفه و فیکه و کوکه . و
هتاد . هه روه هاش شه هیزو سستی و به رزی و نرمی و توندی و
شلکیه می که به پنی داخوازی ده رپرینی تووره بی و
ره زامه ندی . . و . . شه جو ره هه ستانه تیکهل به دهنگی وشو رسته
ده بن شه وانیش فونیم نین . شه ونده می بزانه دهنگ ناسان له باره می
فونیم نه بوونی دهنگ دوان بهر شه ونده به که د . ناو ره جان
له گوتاره که می دا باسی کرده منیش رام گوئیسته ئیره کانه . بهلام له
خه ریک بوونی خو مه وه به و ته رزه باسانه می هوش و دل داده گرن بو
فونیم نه بوونی هندی دهنگی دیکه چوم که وه که دهنگی (لغوی)
ده بیسرن بهلام له بهر جو ری ده برینیان و تیکهل نه بوونیان له
پیک هینانی وشه ناشی فونیم بن :

زور به می دهنگه که کان به به ریان وه هه به له رنی بردنه ژوره وه می
هه ناسه بو ناو ده م و سی ، نه که هر به هینانه ده ری ، پیدا بین ،
هیندیک له و دهنگانهش وه که (ف ، ث ، ه) به ئاسانی له و
به ره و ژیه وه پیدا ده بن ، تو بیته زمان و لیوت بو ده رپرینی دهنگی
(ف) وه یا (ث) ئاماده بکه له ده ره وه می زارته وه به ره و ناو وه می
هه و هه لمزه ده بیبه دهنگی (ف ، ث) پیدا ده بییت ، دهنگی
(ه) له وانیش له بارتره : هه ر نهختیکل خوت هه ناسه سوار بکه و
زارت بکه ره وه بو هاتو چوی هه ناسهت ، ده بیبهت به در ژانی
هه ناسه سواریت دهنگی (ه) به ره و ده ره وه و به ره و ناو وه

په یدا به . دوور ناییم له کوردیدا وشه می (هه ناسه) به ته سل له و
دیارده وه سازدرانی که له پیشه وه به (هه) ده ست پی ده کات ،
ئینجا ناشزانم که رته که می دیکه می (. . ناسه) له چیه وه هاتوه وه یا
وشه که به در ژ بوونه وه می روزگار چند دهنگی لی سواوه . . بهلام
له گهل شه مه شدا شه ته رزه دهنگانه که برای دهنگی سروشتین هیچ
کاتیکیان نابنه فونیم چونکه ناتوانی دهنگی دیکه به دوا خویدا
به بییت و وشه دروست بکات ، جگه له وه می که هه رگیز ناتوانی
ئاوازه پیدا بکات چونکه ئاوازه له پیکه قورگه وه به ره و ده ره وه
ده رده چیته هر بو یه شه دهنگی ئاوازه دار به ره و ناو وه پیدا
ناییت .

جگه له دهنگانه دهنگی (کسره مختلسه) ش هر به پی
تعریفه که می د . ناو ره جان بو (فونیم) ناشی فونیم بییت ، شه مهش
به لگه می قسه که م :

وشه کان (..shetil, bizin, bezim, golim, genim, kirim, merij)
له م جگه به دا تاقی ده که ینه وه . ده بینین هه مو یان (کسره مختلسه) یان
له دهنگی پیش کوتانی یاندا هه به . ئنجا با بلین :

bezmurezim - golme sawar - genmit bird - kirmeke
merjit girt - shetle gul - bizne merez

له هه مو وشه کاندایه دهنگه که می که سره موخته له سه می پرگه می
دوهمی و شه کان نه ما . شه گه فونیم بویه ده بو و اتای وشه کان
گورانیان به سه ردا بییت وه یا وانا که یان تی بچیت که چی وه کوو
خویان ماونه ته وه . (genim) بوو به (genm.) هه روه هاش
وشه کافی دیکه له هه مان شویندا (کسره . .) که یان دوزاند و واتایان
نه دوزاند . تو بلی به رانه ر شه راستیه پرؤ فیسوره زله کافی فونولوچی
چیان جواب بده نه وه ؟ هه رچی بلین بانی فلسیک ناکات چونکه
به و تعریفه می شه وان بو فونیمیان داناوه دهنگه که فونیم نیبه . خو
شه وه می راستی بی به رله وه می شه تاقی کردنه وه ش فونیم نه بوونی
دهنگه که به ئیسپات بگه به نی ، هه ر چونکه دهنگه که پیدا و بیستیکی
قوته تیکیه و له دروست کردنی وشه دا ده وری نیبه نابی به فونیم
دا بندری .

رهنگه بگوتری له و تاقی کردنه وه به دا هه ر چند دهنگه که می به ره و
کوتانی وشه کان تی چوو بهلام له پرگه می دواتردا به در که وته وه ،
له وه رامدا ده لیم :

۱ - ئیمه قسه مان له مان و نه مانی فونیمه پیک هینه ره کافی شه
وشانه به ، چ هه فیکان به سه ر شه دهنگانه وه نیبه که له وشه کافی

پیشووتر هه بووینتن وهیا له برگه‌ی دواتر په‌یدا بن .

۲ - ئەو (کسره مختلسه) به‌ی دواتر له برگه‌ی که‌ی دیکه‌دا په‌یدا ده‌ئێ په‌کی له‌سه‌رتی چوونی (کسره . .) ی پیشووتر نه‌که‌وتوه چونکه‌ خوی ده‌یته‌وه پێداووستیکی فونه‌تیککی بۆته‌وه‌ی بتوانری وشه‌ وه‌یا که‌رتی وشه‌ ده‌ری‌پردری .

گوتاره‌که‌ی د. ئاوره‌حان له ماموستا کانی فونولوجیه‌وه بریاریکی به‌که‌جاره‌کیان پی راده‌گه‌به‌نی که‌ ده‌لین برگه‌ ئی بزوین نایی ، به‌مه‌شدا (کسره مختلسه) له خووه‌ و له‌په‌نا ئەو بریاره‌دا ده‌په‌ته بزوین ، که‌ بوو به‌ بزوین به‌کسه‌ر ده‌شبه‌ته فونیم . ئەم بریاره‌ له ماموستا کانه‌وه پی ده‌لین (مصادرة علی المطلوب - دزینه‌وه‌ی مه‌به‌ست) چونکه‌ به‌رله‌وه‌ی بزاندری ئایا ئەو (کسره . .) به‌ هیزو قورس کردنه‌ وه‌یا بزوینه‌ له‌ ریی ئەو بریاره‌وه‌ ده‌ئێ به‌بزوین . ئیمه‌ ده‌زانین بزوین برگه‌ دروست ده‌کات به‌لام هه‌رچونکه‌ قورس کردنیش برگه‌ دروست ده‌کات مه‌رج نییه‌ بزوین بیت ، به‌تایه‌تی پاش ئەوه‌ی دیتان ئەو قورس کردنه‌ له‌ هه‌ندی‌ حایدا ئاوازه‌ په‌یدا ناکات ، ئنجا زانیشان به‌تی‌چوونی واتای وشه‌ ناگوریت . هه‌رچونیک ئی بازانین برگه‌ له‌ ئاخاوتندا چه‌ند په‌لی هه‌یه :

۱ - برگه‌ی هه‌ره‌ کورت له‌ کونسنانتیک و قورس کردن په‌یدا ده‌ئێ وه‌ک وشه‌ی (ج)

تۆ که‌ خووری وه‌ره‌ ئیو جه‌نه‌تی دیدهم چ ده‌که‌ی له‌م دل‌ه‌ی پر شه‌ره‌رو سینه‌ی سووزاندا

۲ - برگه‌ هه‌یه‌ له‌ کونسنانتیک و کورته‌ بزوینیک پیک دیت وه‌ک ده‌ ، ته‌ ، مه‌ . .)

۳ - برگه‌ هه‌یه‌ له‌ کونسنانتیک و بزوینیکی دریز پیک دیت وه‌ک (با ، دۆ ، سی) . . .

۴ - برگه‌ی دوو کونسنانت و قورس کردن وه‌ک (مز . در . گل . .) .
۵ - برگه‌ی دوو کونسنانت و بزوینیک وه‌ک (مه‌ر ، که‌س ، کور) . .

۶ - برگه‌ی دوو کونسنانت و بزوینیکی دریز وه‌ک (مار ، تیز ، خووش . .)

۷ - برگه‌ی سی کونسنانت و قورس کردنیک وه‌ک (به‌ست ، مشت ، مرد ، بنج)

۸ - برگه‌ی سی کونسنانت و کورته‌ بزوینیک وه‌ک (به‌ست ، کورد ، بیست . .)

۹ - برگه‌ی سی کونسنانت و بزوینیکی دریز وه‌ک (کارد ، ماست ، دانگ . .)

ئهم برگانه‌ پی به‌پی دریز ده‌به‌وه‌ له‌په‌لی به‌که‌مه‌وه‌ تاپه‌لی

نۆیم ، نه‌ له‌به‌که‌م به‌ولاوه‌وله‌نه‌ نۆیم به‌م‌لاوه‌ وشه‌ی به‌ک برگه‌ی په‌یدانییه‌ ده‌مه‌ته‌قه‌یه‌که‌ هه‌لده‌ستی له‌سه‌ر ئەوه‌ی ئایا له‌ ده‌ربرینی ده‌نگی وه‌کو (س ، ش ، ز ، ز . .) دا ئی ئەوه‌ی هه‌چی دیکه‌یان به‌دوادا بیت برگه‌ په‌یدا ده‌ئێ ؟ ته‌گه‌ر برگه‌ نییه‌ته‌دی چیه‌ ؟ ده‌نگی وه‌کو (د ، ک ، ت ، ب . .) ده‌رنا‌پردرین ته‌گه‌ر قورس کردنیان له‌گه‌لدا نه‌ئێ چونکه‌ دریزکردنه‌وه‌ هه‌لناگرن هه‌رچی ئەوانی دیکه‌ن دریزکردنه‌وه‌ هه‌لده‌گرن .

به‌هه‌مه‌ حال ئەم وردپۆیه‌ لێره‌دا لزومی نییه‌ و دیارده‌که‌ بۆ بینینی خوینهر به‌جی ده‌هیل‌مو ده‌چه‌مه‌وه‌ سه‌ر رچه‌ی باسه‌که‌ .

به‌لای باوه‌ری خوومه‌وه ، که‌ له‌ تاق کردنه‌وه‌شدا باوه‌ره‌که‌م پته‌وتر ده‌ئێ ، برگه‌ی به‌که‌م (ده‌نگیک و قورس کردن) بزوینی حه‌قیقی تیدا نییه‌ به‌لکو جوړیک له‌ هیز پی‌دان وه‌یا قورس کردنی تیدایه‌ که‌ پێداووستی ناچاری بۆ ناو وشه‌ وه‌یا ناو توژی رسته‌ی دینیت ، هه‌ر ئەم هۆیه‌شه‌ وا ده‌کات (کسره مختلسه) به‌ فونیم حساب نه‌کری چونکه‌ به‌شکی بنجی و سه‌ربه‌خۆ و به‌رده‌وامی وشه‌ نییه‌و به‌تی‌چوونی واتا ناگورنی و نادوری ، هه‌رچی بزوینه‌ به‌شکی بنجیه‌ له‌ وشه‌دا . هه‌رچه‌ند کورته‌ بزوینه‌کانی (ضمه ، کسره ، فتحه) له‌رووی نرخی ده‌نگه‌وه‌ ناچه‌ ریزی کونسنانت و بزوینه‌ دریزه‌کان چونکه‌ وجودی سه‌ربه‌خۆیان نییه‌و له‌دوا کونسنانت نه‌ئێ ده‌رناکه‌ون ، به‌لام ده‌وریان له‌ پیک هینانی وشه‌و رسته‌دا وه‌ک ده‌وری ده‌نگه‌ ته‌واوه‌کانه‌ بنجی و به‌رده‌وامه ، ته‌نانه‌ت که‌مه‌تر له‌ کونسنانته‌کان سوانیان به‌سه‌ردا دیت . به‌نمونه‌ له‌ وشه‌ی (به‌سری‌ری) دا ده‌نگی (س) ده‌سویت و وشه‌که‌ ده‌یته‌ (به‌تری‌ری) وه‌یا (ت) هه‌که‌ ده‌سویت و ده‌یته‌ (به‌سری‌ری) به‌لام کورته‌ بزوینی (فتحه) به‌دوا (ب) هه‌که‌دا هه‌رده‌می . کاتیک که‌ وشه‌که‌ ته‌رکیبی گوراو بوو به‌ (به‌تری‌ری) ده‌نگه‌که‌ی (فتحه) تی‌ده‌چی له‌گه‌ل تی‌چوونی خویدا (ب) هه‌که‌شی کرد به‌ (پ) و (س) هه‌که‌شی تی‌برد . کورته‌ بزوینی راستینه‌ پێداووستی ده‌نگ ده‌ربرین نییه‌ که‌ به‌پی داخوازی جیگه‌ بیت و پروات چونکه‌ له‌ شیرازه‌ هۆنی وشه‌دا به‌شداره‌و به‌رده‌وامه ، ده‌وریشی له‌ رسته‌ سازی و تیک به‌ستنی ده‌سته‌واژه‌ وشه‌ی ئامیته‌دا وه‌ک ده‌وری هه‌موو ده‌نگه‌کانی زمانه‌ چ بزوینی دریز ئی و چ کونسنانت . به‌ نمونه‌ له‌ وشه‌ سازیدا :

ده‌ست : ده‌سته

نه‌ (دست) واتای هه‌یه ، نه‌ (ده‌ست) یش جی (ده‌سته) ده‌گرته‌وه . هه‌رچی (کسره مختلسه) به‌ پێداووستی ده‌ربرینی ده‌نگه‌کانه‌ به‌پی مان و نه‌مانی پێداووسته‌که‌ . ئەو (کسره . .) به‌ له‌ ئاخاوتندا ده‌میته‌وه‌ وه‌یا جی گورکی ده‌کات وه‌یا تی‌ده‌چیت ، له‌وه

هرگه‌ری که پتریش له کورته بزوتین بی وجودی سهر به‌خویه .
بانه‌ختیک سهرنج لهم نمونانه بگرین :

وشه‌ی (سهر) بهک برگه‌یه ، به‌لام که داته راناوی که‌سی
به‌کمی تاک وه‌یا دووه‌می تاک ده‌یته دوو برگه (سهرم سهرت) .
له‌خووه دیاره برگه‌ی دوهم هم (کسره مختلسه) به پیدای کرد که
هاته سهر (ر) که . تو بلی همه له‌کوئوه هات ؟

وهک به‌دیهه ناشکرایه هی کوتانی (سهر) نیبه هه‌روه‌ها وهک
به‌دیهه دیاره هی راناوه‌کانیش نیبه . که‌واته دیسانه‌وه وهک به‌دیهه
دیاره که پیداو‌یستیکی ناخاوتنه . لهم خاله‌ته‌دا که تاکه ده‌نگیک
له‌ده‌روه بو کوتانی وشه دیت ده‌نی به‌هوی قورس کردنه‌وه
له‌یکدی جودا بیته‌وه هه‌رچند به‌پی داخوازی ده‌نگسازی
له‌وانش بی ده‌نگه‌کمی اکوتانی وشه‌که به سکونی ته‌واوه‌وه
به‌کوئته به‌رای ته‌و قونیمه‌ی له‌ده‌روه دیت و پیوه‌ی ده‌لکیت . لهم
نمونه‌ی (سهرت) دا ده‌نگی (ر) له‌لایه‌ن قونه‌تیکه‌وه به سکونی
ته‌واوه‌وه ده‌کوئته به‌رای (ت) وهک که ده‌لی (که‌رت ،
مارت) به‌لام (ر) که قورس کرا له‌بهر ته‌وده‌ستوره‌ی تازه باسم کرد .
هه‌روه‌هاش که راناوی (ت) هاته دوا‌ی (که‌س) له‌ویشدا قورسانی
ده‌خرتیه سهر (س) که هه‌رچند (س) له‌رووی قونه‌تیک
کوردیه‌وه ده‌نی له به‌رای (س) دا به‌ته‌واوی بوه‌ستی بی قورس
کردن . (که‌س ، که‌ست)

به‌لام که گوتمان (همه سهرمه ، له‌سهر سهرته ، عه‌شهرتیک
خزم و که‌سته . .) له‌هممو حالدا قورسانی سهر (ر ، س) هه‌لده‌ستی
هه‌رچونکه به‌هوی هاتنی بزوتیک بو‌سهر (م ، ت) که قورسایه‌کمی
به‌رای ، شوپنی نه‌ما . کورد نالی (سه - رمه Se - rime که -
سه - site ، سه - رته se - rite) له‌مه‌شدا ده‌ستوری قونه‌تیک
به‌سهر ده‌ستوری رسته سازیدا زال بو‌من و توش به‌رپرسی ته‌و
جی‌گورکینه‌وه له‌ناو‌چونه نین لی‌شان داوا ناکری بی‌قول بو‌ونه‌وه
بزاین بو‌چی حوکمی (ده‌نگ) به‌سهر حوکمی (رسته سازی) دا
زال ده‌نی به‌لام لی‌ان داوا ده‌کری دیمه‌نه‌که بی‌نین و زخی راستینه‌ی
ته‌و قورس کردنه بزاین تاکو له‌پیوست به‌ده‌ر بایه‌خی پی نه‌دین .
زال بو‌ونی ده‌ستوره‌کمی قونه‌تیک به‌وده‌دا باشتر روون ده‌یته‌وه
له جیانی (که‌ست) بلین (که‌ستان) چونکه به‌کسهر قورسایه‌کمی
هه‌لده‌ستی بی‌ته‌وه‌ی هیچ بزوتینیکی ده‌ره‌کی به‌دوا راناو‌که‌دا
بی‌نین ، هوی‌که‌ش ته‌وه‌به که راناوی (تان) خوی بزوتنده‌اره .

له‌و نمونه مه‌شوره‌ی (نووستن ، مردن) دا که نوونی چاوگ
به‌دوا کاردا دیت و که‌سره موخته‌سه به‌مل ده‌نگی کوتانی کاره‌که‌دا
ده‌ری ، ئایا قورسایه‌که هی چیه ؟ ده‌زاین هی کازه‌که نیبه چونکه

که (ن) ی چاوگت لادا کارنکی ریک وینکی بی قورسانی ده‌مینته‌وه
(نوست ، مرد) . دیاره هی (ن) ی چاوگیش نیبه چونکه تاکه ده‌نگ
له خووه قورسانی به‌پیش خو‌یه‌وه ناگری ، جگه له‌وه‌ی که له‌و
کارانه‌ی کوتانی‌یان (ا ، و ، ی) بیست قورسایه‌که وجودی نیبه
هه‌رچونکه له به‌ره‌تدا وجودی نیبه و به دوا بزوتینشدا هه‌بوونی
نامومکینه . (سووران ، به‌زین ، ته‌زموون . .) .

بی‌گومان زمانی حالی ته‌و پروفیسوره زمانناسانه‌ی نرخ به‌و
قورس کردنه ده‌دن ده‌لی هه‌قان به‌سهر ته‌و لی‌کدانه‌وه‌یه نیبه
به‌رانهر شتیک که‌هه‌ست به هه‌بوونی ده‌کین ، چونکه ماده‌م ته‌و
شته هه‌یه ده‌نی له نووسیندا تی بخوتندریته‌وه . به‌لام ته‌وان
پروفیسورانه بانی سهری ده‌زری مانی قسه‌ی ته‌وتونی‌یان نیبه ،
ته‌ویش له‌بهر دوو هوی گرنگ و گرنگتر :

هوی گرنگ ته‌وه‌یه که‌هات و لی‌کدانه‌وه به‌لگه‌ی
به‌ده‌سته‌وه‌دا نانی پشت‌گوی بخری ده‌نا ده‌نی له‌ئاست سهرایش
به‌لگه‌ی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی پی‌چینه‌وه‌وه به‌ئاوی دابین .

ده‌زاین سهراب دیارده‌یه‌وه چاو ده‌بی‌نیت ، به‌لام ده‌شزاین ئاو
نیبه له‌که‌سیش ناسه‌لندری بلی ده‌نی زخی ئاوی پی بدریت .
هوی گرنگتر له هه‌لوه‌ستی پروفیسوره‌کان خویانه‌وه رو‌به‌روویان
ده‌یته‌وه : ته‌وان هه‌ر له‌ری لی‌کدانه‌وه‌وه ده‌یانه‌وی بسه‌لین
ده‌نگی هه‌مزه به‌خوی و ئاوازه و زه‌ق‌وزو‌ییبه‌وه قونیم نیبه
یاریده‌ده‌ره و نانی نیگاری هه‌نی ، ئنجا بو‌ده‌نی له‌ئاست ته‌و دیارده
زیده‌کرو بی‌هیزو بی‌ده‌وامه‌دا که (کسره مختلسه وه‌یا قورس کردنه)
نانی بایه‌خ به لی‌کدانه‌وه بدری . خو ئیمه هه‌رای نیوان زوردارو
زورلی‌کراو نابرینه‌وه تاکو به‌زه‌نی به به‌لگه‌وه بی به‌لگه‌به‌لای
زورلی‌کراوماندا بشکینته‌وه . له رینوس و ریزمان و قونه‌تیک
و ته‌وان کارانه‌دا شکانه‌وه‌ی توزه‌روه‌وه به‌لای خاوه‌ن هیزدا ده‌ییت .

راستییه‌کمی ، هه‌لوه‌ستی ته‌و پروفیسورانه له‌ئاست هه‌مزه و
(کسره مختلسه) دا ته‌شقه‌له‌ کردنه به رینوس و به‌سهر جومله‌ی لایه‌نی
ده‌نگ له‌باسه‌کانی زماندا و ج مانای شیرنتری تیدا نیبه ، ئوبالی من
و ئوو قوتایه‌کانیشیان ده‌چیه‌وه ته‌ستوی ته‌وانه‌وه که ساله‌ها
به‌گوتاندا ده‌چرینن و چی ده‌یلین به به‌دیهه‌مان له‌سهر ده‌سه‌پینن ،
قوتایش بی‌تو به‌ره‌لستی له بیروپایاندا بکات نیوه‌ی عومری
له‌ده‌ست ده‌چیت .

ره‌نگه به‌لای خوینه‌روه‌وه منیش له‌ئاست ده‌نگی هه‌مزه‌دا
ده‌ست به‌تالی به‌لگه‌وه بنوس بم وهک که پروفیسوره‌کان له قسه‌کانی
مندا ده‌ست به‌تال نشان دران . کاتیک گه‌یشتینه باسی ده‌نگی
هه‌مزه هم لایه‌نه‌ی ده‌ست‌پری و ده‌ست به‌تالی خو به‌ده‌ر

ده په خیت . دانانی نیگار بو ټو قورس کردنه له رینوسدا
به رهننگاری کیشه به کمان ده کات به قهدهر قه لافه تی زمانی کوردی ،
ټمه ش نمونوی کیشه که :

که وشه ی (رانک) مان له فهره ننگدا به (ranik) . نووسی ټوسا
یا ده تی له هموو حال و باریکداته و نیگاره ی (کسره مختلسه) له دوا
(ن) هکوه بیت ، یا ده تی له حالی تیچوونیدا نیگاره که ی رهش
بکه پنه وه :

(۱) - ټه گهر نیگاره که مان له هموو حالدا نووسی شپوهی ټاخاوتنان
ده بیته ټه سیری رینوسه که و له کوردی ره سده ده شوریت چونکه له
رینوسدا قورس کردنیک به سهر وشه دا دینین که له ټاخاوتندا
تی چوه وه که ټوه ی که گویت (رانکه که) نالیت (ranikeke)
به لکو ده لیت (rankeke) ههروه هاش له زوربه ی هه ره زوری
کوردیدا که قورس کردنه که یان به پی جینگه و مه به ست دپته ناو
ټاخاوتن وه یا تی ده چیت ټیر ده تی رسته ی وه (کر مه که گره)
بخویندریته وه (kirimeke girizhe) . چونکه له وشه ی (کرم ، گرن) دا
قورس کردن هه یه) . هه ټمه ش ده بیته ټاکامی ناچاری به ملدا
برینی (کسره مختلسه) چونکه قوتابخانه کان سه ره له بریان وه های
ده نووسن ، هه رچی مندالیش هه یه به قوتابخانه دا تی ده په ریت و
زمانی کوردی له و رینوسه وه قیر ده بیت ، ماده م نیگاریش بو
(کسره مختلسه) داندره ده تی بخویندریته وه وه که هه موو
نیگاریکی دیکه ده خویندریته وه ، ده تی (فکر م په رشه
(بخویندریته وه (fikirim perishe) . ټنجا ټه گهر له وه رامدا پی م
بلیته وه ټم کیشه یه ده ده ریته وه به سه لقه ی خویندر که خوی
ده زانی قورسایه که ماوه ته وه یا هه لستاوه ، منیش پیت ده لیمه وه که
سه لقه به ره وان تی بوچی لی ناگه رتی له سه ره تاوه بریاری مان و
نه مانی قورسایه که بدات ؟ بوچی دوو جارن ټیمتخانی سه لقه
ده که بیت ، جارنیکیان به وه دا که ده تی بزانی قورسانی هه یه یا نیبه ،
جارنیکیشیان بزانی گوی نه داته ټو نیگاره ی له نووسیندا بو قورس
کردنه که هه یه و له ټاخاوتندا تی چوه . چهنده سهیره تو رازی نه بیت
بنووسری (کر مه که) و بخویندریته وه (کر مه که) و پی له سه ره ټوه
داگریت که بنووسری (kirimeke) و بخویندریته وه
(kirimeke) . . .

له زمانی کوریدا بگه ریت ده بینیت ټم هاتن و چوونه ی
(کسره . .) به قهدهر ده ماره کانی له ش ټیکه ل به شیرازه هونی
زمانه که به وه هینده ی که جیوه ش له بهر په نجه کانت هه لدیت ټو پیش له
ټاخاوتندا خویت لی ده شاریته وه .
۲ - ټه گهر نیگاره که مان له کانی هه بوونی قورس کردنه که دا نووسی و
له کانی نه مانی دا ره شان کرده وه ټه وسه به شیککی به رچاوی وشه ی

کوردی دوو پرگه یی دوو شپوه نووسینی ده تی ، له فهره ننگشدا
پیویست ده تی به وه ی خویندر ټاگادار بگری که (کسره ی) فلانه
شونیی وشه که هه میسه یی نیبه . ټم ټاگادار کردنه وه دوو جور
نووسینه ش بو وشه ی فهره ننگی له ټیمکاندا ده تی به لام
(کسره . .) ی که له ټیک به ستن و دارشتنی وشه ورسته دین و ده چن
تی چاره سه ر کردن ده مینته وه ، به نمونه وشه ی (گرن) ده نووسری
(girtin) به لام له ریژه ی فرمان و نه هی و ټابنده دا قورسایه که ی سه ر
ده ننگی (گ) تی ده چیت و وشه که ده بیته (bigre, megre)
(bigrim) . . . وشه ی (دبتمت) ده نووسری (deetimit) . که بوو به
(دبتمت وه) ده بیته (deetimtewe) . ټیر به و پیبه هه زاران
ټیک به ستن و ټیک هه لکیشان و ټیک ترازاندن که ټیمکان نیبه
له پیشه وه فهره ننگی بو دابندری وه یا پیش بینی ټیدابگری ،
هه رجاره له نووسیندا نیگاری ټو قورس کردنه ټیابنده ده ره که ویت
و و ن ده بیت ، که ټمه خوی عه بیکی گه وره ره له وه ی پیشه کی
بریاری نه نووسینی نیگاری ټو قورس کردنه بدری . ټه وه نده ی زمانی
ټیگانه م خویندریته وه نه مدپته وه وشه و ده سته وشه ورسته کانی چار
له جاری چونه تی نووسینان بگوری .

ټیمه له و نمونوانه ی شکل به دپیدا دپتان قورس کردن له وشه دا
تی چوو و واتاشی نه گورا ، به مه شدا هه ره به پی ته عریقی
پروفیسوره کان نرخی فونیمی نه ما ، ټیر ټه گهر هه ره پی داگرین
له سه ر پیویست بوونی نووسینی ، ده تی نیگار بو ده نگی تووره
بوون و لاوانده وه . . . ش دابنن چونکی ټه وانیش جورنکن
له ده ننگ و بو مه به سی ټابه تیش دپته ناو ټاخاوتنه وه . وا ده تی
ناره زامندی ده نگیکی وشه ده گرت و برگه ی ټیدا په یدا ده کات
وه که ده گوتری (فلانه شت ؟ ده سا فللسیک ناهیتی !)
له جباتی (فللسیک . .) یا خود له نه هی کردندا ده گوتری (نه که که ی
بجیت بو لای . .)

ده تی بزاین مومکین نیبه رینوس هه موو ده نگیکی ټاخاوتن
شکل نووس بکات هیچ رینوسینکی ټم جبهانه ش نیبه هینده ی
ټیمه مهراق خورد کردنه وه ی ټاخاوتنی هه لگرتی . من له گوشه
نیگای خو مه وه چ دو شمنایه تیم نیبه له گه ل ټو قورس کردنه دا
ههروه کو دو ستایه تیشم له گه لیدانیبه ، ته نانه ت ټه گهر به کو مپپو ته ر
زانرا که جورنیکیشه له جوره کانی بزوین لی وه ته ننگ نایم ، هه ر
ټه وه نده حیسابه ی بو ده که م که بزوینی په کجار کورت و تی هیز کاری
بزوینی عاده تی ناکات و تی ده چیت و وانا ناگوریت و فونیم نیبه ،
خو ټه گهر به بریاری کوته کم حقی چن نیگاریشی بو دابندری
سه غله تم ناکات . ټو پیش له بهر دوو سه به ب (۱) په کیکم له وانه ی

دهزانن كهی دیت و كهی ده چیت (۲) بهشی هه ره زوری عومرم رابورد ئی ئه وهی ناچارم نازی خۆزانی بکیشم . . من په روشی دوو شتمه :

به که میان ئه وه به که به خۆزانی نرخیکی له پیوست زیادی گرتگی و بابهخ بۆخوی داپر یوه و گه لیک به ولای بهرزه و نده وه زهینی نووسه رانی کوردی به خۆیه وه خه ریک کردوه له حالیکدا ئه و قورس کردنه بریتیه له پید او یستی نا بهره و امی رسته سازی و وشه سازی ، هه به نه مانی پید او یسته کهش قورس کردنه که ده ره و یته وه جا ئه گه ر پیم بلیت ئه م مه به سانه ی قورس کردنه که پیکیان دینیت چشتی ئی بابهخ نین له وه رامدا ده لیم پیک هاتی ئه و مه به سانه ئی ئه وه ی نیگار بۆ قورس کردنه که دابندری دینه جی ، چونکه وهک بزوی و کۆنستانت نیبه به نه نووسی نی که له بهر بکه و یته وشه و رسته وه و یا واتابان بگۆری و یا ئی واتان . هه رچۆن به سه لقه ده زانین به پی پیوست دهنگی پارانه وه له حالی پارانه وه دا بجهینه ئاخاوتنه وه ئی ئه وه ی نیگاری بۆ دابین هه ره وه هاش به سه لقه ده زانین قورس کردن له کوئی ده بیست و كهی هه لده ستیت .

دوه میان ئه وه به که تی خۆیندنه وه ی قورس کردن ئه رکیکی ئی سه روین ده خاته بهر رینوس و نووسه رو خۆینه وه ی کوردی چونکه نووسه ده ئی هه میشه به پی هاتن و نه مانی قورساییه که خه ربکی گۆری رینوسه که ی بیست . ئیمه وه تهنگ دین له و رینوسه ی ئیستا که مان له بهر زوری خال و نیشانه ی سه رو زری پته کانی ، ئه م جاره یان سه رباریکی قورستر له بن باره که سواری ده ست و قه له مان ده ئی که چی که سیش هه ستی به نو قسانی رینوس نه کردوه له بهر نه بوونی نیگاری قورس کردنه که ، ناچاریش نه بوه پرسی ئایا قورساییه که بۆ کوئی به بیست و كهی تی بیات .

د . ئاوره حان له ستونی به که می لاپه ره (۱۳) ی گوفاردا به سه ر (گه م گه نه که) دا ده چینه وه خوی له وه ناگه به نی که نووسی (genmeke) له چاو (genim) دا شکلی کۆنی دۆراندو نیگاریکی (أ) ی سه ره به ری لی که م بۆوه خۆ هه ردوو کیشیان هه ر (فح) ن و هه مان وشه ن ، هه ره ئه وه نده ده ئی له بری برگه به که برگه به کی دیکه پهیدا بوو ، له مه شدا هه یج دلدا نه وه به که شک نا به بن چونکه سه ره پای ئه وه ی که برگی دوه م له ده ره وه ی وشه ی (گه م) پهیدا بوو به هاتی بزوی و یا قورس کردن بۆ کۆتانی وشه که ، کیشه مان کیشه ی تی چوونی دهنگ و نه مانی نیگاره که به تی نهک (برگه سازی) چونکه وشه و رسته هه ره ده ئی برگه و که رتبان هه ئی ، ئه وه ی نه خۆیندوو شه دهنگ و وشه و که رت و رسته ده رده په ر ئی به لام که بوو به نووسه ر چاوه کانی ده بینن جار یکیان نووسا ((Genim) و

جار یکیان نووسا (genm) که بوو به قویم ناسیش ده بینی ئه وه دهنگ و نیگاره ی به قویم داندرا بوو هه لستا و اتاشی تیک نه دا . راستیه که ی ئه م ته رزه رینوسه ری ده دات داوا بکری ، وهک کراوه ، فه رق له نیوان نووسی (کا) و (کی) ش بکری ، داله کلۆره که ی سلمانیش نیگاری بۆ دابندری - وهک که ماموستا وه هه ی به (ذ) ی ده نووسی - منگی نیوان (ن ، گ) ی (ده ره به نگ) یش له نووسیندا تی بچۆیند ریته وه . به لی ده زانم کیشه ی ئه مانه ها و چوونی ته وای کیشه ی (کسه . .) نیبه به لام خۆ کیشه ن ! (کسه مختلسه) ش هاوتای بزوی کورنی ئاشکرا نیبه که چی ده لین ده ئی وهک ئه و بابه خی پی بدری ، به هه مه حال کیشه ی (کا ، کی) و دهنگی دالی کلۆر و (ن ، گ) پتر له کیشه ی (کسه . .) نرخ پهیدا ده کات له وه دا که هه میشه پی و بهره و ام و نا ره و یته وه وهک که قورس کردن کانی و نا بهره و امه و تی ده چیت .

د . ئاوره حان چه ند رسته و ده سه ته وازه به کی هینا بۆوه به نمونه ی ناقولای نیگار دانه نان بۆ ئه و قورس کردنه ، وهک (جلم برد شتم - من کریم گرت - من پرشنگم گرت . .) له روا له تدا نمونه کان ره خه هه لده گرن به لام به لی ورد بوونه وه مه سه له که ده گۆری :

ئیمه ده زانین هه رده نگیکی له به رانی وشه و بیست و بزوی ئاشکرای له دواوه نه بهت به ناچار ی قورس ده کری ئیتر نیگار دابندری و یا دانه ندری قورس کردنه که له خۆوه به سه ر زاری مرؤفا دیت . جا ئه گه ر له پیشه وه بریارمان دا ، وهک که رینوسی ئینگلیزی بریاری داوه ، ئه م شته ناچار یه بده به نه وه به فه رمانی واقع و ره نجی نیگار کیشانی تیدا نه به بن شتیکان کردوه له بریاری هوش پی شکان و زری بیژی بوه شیتته وه هه ره وهک له جودا نه کردنه وه ی کاف و گافی کلۆریش هوشمان به کار هیناوه و عه زاییکی ئی لژومان له کۆل نووسه ری کوردو کوردی کردۆته وه ، هه رچه ند له ئاست ئه و کاف و گافه دا هه موو کورد له هه موو حال و باردا یهک مامه له ناکات چونکه کوردی به ری سو ران له وشه ی وهک (ده پشکوی ، ده نه نگوی . .) دا کلۆریان نا که ن چونکه له ته سلدا کاف و گافی (پشکوتن ، نه نگوتن . .) کلۆر نین ، هه ره وها (مه ره که پی کوینک و ده وه لاتی کویت و کوین ته لیزایت . .) کاف و گافیان وهک خۆیان ده میننه وه . . له گه ل ئه مه شدا ئاسان کردنی رینوس و یه که چوون کردنی له زمانیکدا ئه وه ده هینیت تی بینی وها به رته سلک له بیر بکری . ئایستاش رینوسی لاتینی که من دیبیم قورس کردنی به رانی وشه تی ده بات و نیگاری بۆ دانانیت و که سیش تیدا نه شیواوه . ئیمه له رینوسی ئیستا که ماندا که به پیته عه ره پی ده نووسری گرتیکان نه ها توته بهر له و ته رزه رسته و ده سه ته وازه دا

که د . ناوړه جان نمونه ی لی هیناوه ته وه ، پرواش ده کم (فرچکم گرت) گه لیک خوش خوین و ئاسانتره له وشه ی وهك (تی هه ل چوومه - ټپه لچوومه - تی هه لچوومه) .

د . ناوړه جان ده یوانی نو نمونانه بیټه وه بو بهیسات گه یانندی کم بایه خی نو قورس کردنه له نووسیندا به ودا بلی نه ری خوینه ری کورد کامتان هه له ده کن له خویندنه وه ی (لنگم بلند کرد) ؟ به راستی که سیش هه له ی ټیدا ناکات هه چهنه د وشه ی (لنگ) بزویټیکشی لی قرتاوه چونکه راستیه که ی (لینگ) ه . له ورسته به ی (لنگم بلند کرد) دا به ری که وت وشه کانی (لنگ ، بلند ، کرد) به فهرمانی ده ننگساز ی کوردی له خووه گرفتیان ره یوه ته وه چونکه ده ننگه کانی (نگ ، ند ، رد) له و ده ننگانه ن که به دوا یه کدیدا قورس کردن هه لنگرن ئنجا نه گهر قورسانی سر (ل) ه که ت هه لگرت ده بی (ن) ه که قورس که ی ت و له (د) ه که ی داپریت ، هه مش دزی ده ننگساز ی کوردیه چونکه (ن) ی وه ستاو له به رانی ده ننگه کانی (گ ، د ، ت) دا قورس کردن هه لنگری راستیه که ی نو ده ننگه ی (ن) له وشه ی کوردیدا له به رانی (ج) شدا قورس ناکری وهك (بنج ، رنج ، کونج . .) به لام گویم لی بوه هندی کورد له وشه ی (بهنج) دا قورسانی ده خنه سر (ن) ه که . ده بی نه وش بلیم له ده ننگساز ی کوردیدا هاتی بزویټ له به رانی ده ننگه کانه وه داخواری قورس کردنیان ده کات به پیچه وانه ی نه وه ی به دوا یاندا بیټ ، به نمونه وشه ی (دنک) ئاسانتر نوونه که ی ده وه ستیندری له (دهنک) . که بزویټه که ش بوو به بزویټی دریز وه ستانه که مومکین نانی وهك له وشه ی (رانک) دا ده بی نوونه که قورس بکری . به لام که بزویټ به دوا وشه که دا هات قورسایه که ده روات وهك که ده لی (رانکه کم) نوونه که ده وه ستیندری . هه له بهر فهرمانی هم جوړه ده ستوراته ی ده ننگسازیه که گویت (پلنگ ، بیژنگ ، رهوش) چارت ناچاره ده بی ده ننگه کانی (ل) ، ژ ، و) قورس بکه ی ت چونکه (نگ ، شت) له کوردیدا بی قورس کردن به دوا یه کدیدا دټ ، که سیک وه هایان ده رنه بری کورد نیه و کوردی قیر نه بوه .

مایه وه له گه ل راناوی که سی یه که می تاك به دوا ی وشه ی (لنگ) دا (لنگم) : تو که به خه لقت راگه یاند هه تا که ده نگیکی کونستانت له ده ره وه ی وشه وه هینا و به وشه که وت لکاند قورسانی ده خاته سر دوا یین ده نگی وشه که عوزری هه له کردنت به ده ست که سه وه نه هیستوه ، هه وساش نه که هه له ئاست راناودا ، بگره له ئاست هه موو پاشگر ټیکش چاوی خوینه رانت کردنه وه وهك . (کولک ، کولکن - ده ست ، ده ستک : Destik, Kulkin) .

ده ستوراتی ده ننگساز ی که خه لقت له خووه بی ناگاداری و لی وردیونه وه به کاریان دټین گه لیک باری نو قورس کردنه ی نهرم کردوه ، به نمونه دوو وشه ی (فرچک ، گرت) ده ده ینه بهر ده ستوراتی ده ننگساز ی .

دوو ده نگی (ف ، گ) له به رانی وشه کانه وه به فهرمانی ناچار ی قورس ده کرین که ده کاته وه فهرمانی ده ننگساز ی . له وشه ی (فرچک) دا دیسانه وه به ناچار ی ده بی ده نگی (ر) له گه ل ده نگی (ف) بیټه برگی یه که کم چونکه هاتی (ر) ه که به دوا ده نگیکی قورس کراودا ده بی برگی دروست بکات مه گهر داخواری که به هیز وها بکات سر له نوی (ر) ه که قورس بکریټ ، وهك نه وه ی له جیاتی (فرچک) وشه ی (فرشته) بایه ده بوو (ر) ه که قورس بکریټ بوټه وه ی (ش) ه که به بی قورسانی بکه ویټه به رانی (ت) ه که وه . هه ره یه کی نه وتویشه وها ده کات له وشه ی (گرت) دا (ر) ه که قورس بکریټ چونکه نه گهر قورس نه کریټ ده بی (ف) ه که قورس بکریټ ده شزاین (ف) حمز له (ت) ده کات . .

ټپه که هم ده ستوره فونه ټیکه سروشتیانه مان له ده ننگساز ی کوردی دا هه ست پی کرد سه برمان نایه ته وه له وه ی کورده واری له خووه بلی .

- بی - ژنگ
- ب - پشت
- گ - رفت
- پ - لنگ
- پر - شنگ
- که - نشت
- د - روست
- ب - نیش

شاخی (سگره - س - گر - مه) نه گهر بزویټی به دوا دا نه هاتبایه ده بوو بگوتری (سگ - رم) به لام نه گهر (سگرت) بایه ده بوو بگوتری (س - گرت) وشه ی (بالنده) ، نه گهر پنداوستی فونه ټیکه نه بوا یه ده بوو وشه ی (بال) که بنجیه برگیه که بیټ و (نده) ش که پاشگره برگی ده دوه بیټ به لام چونکه (ن) ی پیش (د) ده بی وه ستاوی ته واوی (ل) ه که ی به قورس کراوی بوخوی راکیشاو له نه سل ی وشه که ی ستانده وه . که چی (بالگره) ده بی (بال) - گ - ره) بخویندر ټپه وه چونکه وشه ی بال که بنجیه هیچ ناچار یه کی ده ننگساز ی (ل) ه که ی لی ناستینی بو سه ره تایی (گره) که له وشه لیکدراوه که دا پاشگره ، ئینجا نه گهر پیم بلیت هم

(no) و (نه)ی بهواتای (neither, nor) لهرینوسدا ئه‌ویش هر ورده کارییه‌که کوردی ناسه‌کان له ئاکامی تیکرای پیشکه‌وتنی زانسته‌کانه‌وه بۆی چون دهنه‌ها بهر له ۵۰ سالیگ که کوردی دهنوسرا کیشانه‌وه پیوانه‌ی تیدا به‌کار نه‌ده‌هات .

بروا ده‌که‌م هر جوره رینوسیکی بۆ کوردی به‌پیتی لاتینی قه‌رار داده‌بکری به‌هۆی راهاتنه‌وه له ئاکامدا به‌لووسی ده‌خویندریته‌وه ، به‌تایه‌تی چونکه پینه‌کانی دوو جور نین که بلکین و نه‌لکین ، خال و نیشانه‌شیان وه‌ک نه‌نی وه‌هایه . ئینجا ئه‌گه‌ر رینوسه‌که تائه‌وه راده‌یه‌ی ناقولایی تیدا په‌یدا نای ، له‌و قورس کردنه ره‌ها بکری به‌قازانجی زمان و رینوسکی کوردی ته‌واو ده‌نی . به‌لای منه‌وه ناشی قورس کردنیکی به‌رده‌وام نه‌نی نینگاری بۆ دابندری . قورس کردنی ده‌نگی سه‌ره‌تای وشه نینگاری ناوی . کورنی رای من ته‌ویه : هه‌تا بکری پیوسته له‌و نینگاره خۆمان بدزینه‌وه چونکه فۆنیم نییه به‌رده‌وام نییه داخواری ده‌نگسازیه . له‌وه‌شدا زۆرم بۆ ئه‌و قورس کردنه به‌جی هه‌پشته چونکه به‌پتی ته‌عریفی فۆنولوجیسته‌کان فۆنیم نه‌نی مافی نینگار بۆ دانانی نای .

ده‌نگی هه‌مزه :

گوتاره‌که‌ی د . ئاوره‌ه‌جان که بیرورای فۆنولوجیسته‌کان له‌باره‌ی هه‌مزه‌وه په‌سه‌ند ده‌کات و له‌وانه‌وه به‌لگه ده‌هه‌پته‌وه بۆ فۆنیم نه‌بوونی ئه‌و ده‌نگه ، به‌ره‌و لیکدانه‌وه‌یه‌که‌وه ده‌روات که له‌پیشه‌وه‌بیریاری خۆی داوه به‌ ئیعدام کردنی هه‌مزه ، ته‌نانه‌ت هه‌بوونی له‌ به‌رائی وشانه‌وه به‌ به‌لگه‌ی نه‌بوون داده‌نی . ئه‌و مامۆستایانه ده‌یانه‌وی به‌سه‌لینن که هاتنی هه‌مزه له‌ به‌رائی وشه ته‌نها بۆ ده‌ربرینی ئه‌و فاولانه‌یه که به‌دوایدا دین .

د . ئاوره‌ه‌جان ده‌نوسیت : (هه‌مزه ده‌نگیکی یاریده‌ده‌ره له سه‌رتای ئه‌و وشانه‌وه وه‌یا ئه‌و برگانه‌وه په‌یدا ده‌نی که به‌بزۆین ده‌ست‌پێ‌ده‌کن .)

جاری ده‌نی وه‌کو به‌دییه بزاینن که ده‌ست‌پێ‌کردنی وشه وه‌یا پرگه به (بزۆین) له‌ بنه‌ره‌تدا موسته‌حیله . بزۆین هه‌میشه به‌دوا کۆنسانتدا دیت . ته‌نها لیره‌دا تی‌بینیه‌که هه‌یه ده‌نی بن‌لیونه‌خری . دوو ده‌نگی بزۆینی (و، ی)ی دریز شیوه‌ی کۆنسانتیشیان هه‌به ، راستیه‌که‌شی ده‌نی بلین (و، ی) به‌ به‌ریانه‌وه هه‌یه بینه بزۆینی دریز .

له وشه‌ی (یار ، پایز ، وه‌شت ، ده‌روازه)دا هه‌ردوو ده‌نگی (ی، و) کۆنسانتن هه‌رچی ده‌نگی ئه‌لفه هه‌ربزۆینه‌وه نایته

کۆنسانت . هه‌ندیگ له‌ زمانزانی کۆنی عه‌ره‌نی که هه‌مزه‌یان به‌ ئه‌لفی کۆنسانت داناهه زۆر له‌سه‌هوودان ته‌نانه‌ت به‌کیکی وه‌کوو (ابن درستیوه) له‌کتیپی (تصحیح الفصحیح)دا هه‌مزه به‌ده‌نگیکی سه‌ربه‌خۆ داده‌نی . بزۆینی کورت له‌ده‌نگی ئه‌لفیش پتر په‌بانه‌ی کۆنسانته چونکه هه‌نده‌ی ئه‌و وجودی سه‌ربه‌خۆی نییه : تۆ یینه وشه‌ی (گه ، گا) له‌ریکۆرده‌دا تۆماربکه و دواتر ده‌نگه‌که‌ی (گه) له‌ هه‌ردووایاندا به‌سه‌ره‌وه و گۆی بگره له‌وه‌ی به‌ بزۆینی ده‌مینته‌وه ده‌یه‌یت ده‌نگه‌که‌ی ئه‌لف ده‌ناسرته‌وه باشتر له‌وه‌ی کورته بزۆینی (فححه) بناسرته‌وه . به‌هه‌مه‌حال ئه‌م لایه‌نه سه‌ریشه‌ی کیسه‌ی هه‌مزه نییه .

ئاخپه‌ور کورد بیته و عه‌ره‌ب بیته و رووس بیته ناتوانی ده‌نگی بزۆین له‌به‌رائی وشه بدرکینیت . ئنجا که هاتنی بزۆین له‌ به‌رائی دا موسته‌حیل بیته چون به‌سه‌لینن مام (بارام) یکی به‌ره له‌وه‌نده هه‌زار ساله بیری بوته‌وه رویشته هه‌مزه بخولقینی هه‌ر بوته‌وه‌ی موسته‌حیله‌که بکات به‌مومکین . بوچی نه‌هات ده‌نگی کۆنسانتی دیکه‌ی حازر به‌ده‌ست بخاته پیش ئه‌و بزۆینانه‌ی هه‌مزه‌ی خسته‌پیش ، خۆ له‌ هه‌زاران هه‌زار شۆینی دیکه‌دا وه‌های کردوه که هه‌مزه فۆنیم نه‌یته و مه‌وجود نه‌یته بوچی . له‌جیانی (ئیره ئاو . . .) نه‌گوترا (فیره ، ژاو) . ئنجا ئه‌گه‌ر بلی چ قه‌یدی هه‌یه هه‌مزه‌یان تیدا به‌کاربه‌ییت منیش ده‌لیم چ قه‌یدی هه‌یه دان به‌وه‌دا به‌ییت که هه‌مزه‌ش وه‌ک (ف ، ژ) فۆنیمه‌وه ده‌نگه وینگ هه‌نهری وشه‌یه‌وه به‌لادان و گۆرانی و اتا یا نامینی یا ده‌گۆری ؟ ئه‌م راستیانه بوچی بکوژین ؟ هه‌ر هه‌تا هه‌مزه بکوژی ؟

چه‌ندیکی فکرم دیت و ده‌بم بوته‌وه‌ی هۆیه‌که بدۆزمه‌وه فۆنولوجیستی روژئاوای ئیقناع کردیته به‌وه‌ی هه‌مزه فۆنیم نییه هه‌ر ئه‌وه‌نده‌م به‌بیردا دیت که له‌کۆنه‌وه نینگاری بۆ دانه‌ندراوه ئیتر چاوی به‌ نه‌بوونی راهاتوه ، دواتریش ده‌رکی کرد که به‌زۆری وه‌یا هه‌میشه بزۆینی به‌دوادا دیت له‌وه‌را به‌که‌نده‌ردوو دلی ته‌سکین بوو به‌وه‌ی که‌وا هه‌مزه هه‌روه‌ک نینگاری نییه . فۆنیمی ره‌سه‌نیش نییه . . . جا ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌ش سه‌به‌ب نه‌نی هیچ سه‌به‌ییک نامینته‌وه له‌ رووپه‌ره‌ی زمانناسی و ده‌نگسازیدا به‌ بۆره ته‌ئویلیش پشتگیری له‌و رایه بکات چونکه ده‌نگی هه‌مزه نه‌ک هه‌ر هه‌یه‌وه به‌س ، به‌لکو له‌ دوو روه‌وه پیش ده‌نگه‌کانی دیکه ده‌که‌وته‌وه :

(۱) - ده‌نگی هه‌مزه به‌که‌م فۆنیمی ئاوازه‌داره (دواتر له‌سه‌ر ئه‌م خاله‌ ده‌روین) .

(۲) - له‌هه‌موو زماناندا هه‌یه که ده‌زانین فۆنیمی دیکه‌ی وه‌ک (چ ، ژ ، ط ، ص ، ف ، ث ، غ ، پ ، گ ، ذ ، گ ، ذ ، ل ،

دهستورانه كهي به بيري خوښه ردا ديت تا له خوښنده ودها به پي دهنگسازي به ئي نيشانه و نيكار پيره ويان بكات ، له وهرامدا ده ئيم :

(۱) نووسه كه بيه وي نيكار بو قورس كردن دابنيت ده ئي به سه ليقه يا به فبروون شوي ئي نو قورس كردنانه بزاني ده نا له ئاخوتندا هه له ده كات و قورس كردنه كه له شوي ناله باردا داده نيت . ئنجا كه حال ودها ئي نووسه رو خوښه هر وهك له ئاخوتندا به ره هاني و ئي نيكار وشه ده رده په رتي له خوښنده وشدا هه روه ها ده كات چونكه شتيك ده خوښيته وه كه پيشتر له گه رووي خو ئي ده رها توه و دواتر به سه ر نوو كي قه له مه كه بدا تپه رپوه ، نووسه رو خوښه ريش له بهك حوكمدان چونكه خوښه ريش وهك نووسه ر ئاخپوه رو سه ليقه داره . ئي گومان سه ليقه ي راست و ره وان ئي ته ده خولي رينووس و نووسه له ئاست نو قورس كردنه دا ئازاد ترو ره هاتر ده ئي له وه ي بين ده ستووري ماموستا وه هې به سه ردا سه پتين بو ي بنووسين (فيريچيكم گيرت ، ده ستم بيليند كيرد .)

(۲) نه گه ره واني ره خه ئي نه وتو ئي له و قسانه ي من بگيري ده ئي سه رله به ري زانسته كافي زمان ياساغ بكرين چونكه هه موويان شي كرده وه و ورده كاري و ده ستوور سازي و كيشانه و پيوانه ي په نامه كي له شتي نه وتو دا ده كن كه زور به ي بابه تيان له وانه ن كاري سه ليقه بن . كام ئاخپوه ري ره وانه بينه له ريزمان و سيستا كسي تا ئي بكه وه متفق نا كا . قسه ي من وه يا هي د . ئاو په حان بو نو كه سانه به كه له به ريشكي ليكدانه ودها سه يري ديارده ي ئاخوتن و نووسين ده كن . ئاخپوه ري عاده ئي نه بابه ئي نه وتو ئي ده خوښيته وه و نه ئي ده كات و نه به ته ماشه روژه كه له روژان په ننگ به قسه كافي ده رووي بخواته و تا ده باخاته به رانه ر ئاو ئيه ي رينووس و ريزمان و زماناسي و وشه سازي و ده نكسازي به وه .

به راستي هم كيشه به ي (كسه ر مختلسه) له رينووسي ئيستا كه ي كوردي عيراقدا هېچ گرفتي دروست نه كرده و خه لقه كه به هوي نه بو ئي نيشانه نو (كسه ر .) به ده توانن لووستر و ريكتر نووسيني كوردي بخوينته وه ، ته نانه ت نمونه كافي د . ئاو په حان بو خو يان شابه دي هم راستيه ن چونكه هېچ خوښه ريك هه له يان تيدا ناكات . كاتيك كه وتينه سه ر نووسين به لاتيني ، گرفته كه سه ر به رز ده كانه وه چونكه له لاتيني دا چاو مان به جو ره نووسيني كي ديكا فبروه ، هه رچه ده ده زام زماناسي كور د پتر له هي ئينگليزو فره نسه باهخ به و قورس كردنه ده دات ، ته نانه ت نه گه ر رني هه ئي نووسه ري ئينگليزيش ناچار ده كا له جياتي (Bring, Turn) بنووسيت (Biring, Turin).

راهاتن و ئوگر گرتن له سه ر جومله ي چالاكي مرو ئي عاده تيدا كاري گه ري كه بار ته قاي رو شنييري و زانست و خوښدن جله و كيش و پال پيوه نره . تو بينه ئينگليزيك ناچار بكه وشه ي (neighbour - ده خوښه رته وه «نيه ر») وه ها بنوسي وهك له زاره وه ده رديت (nyber) ده بينت ده ست و قه له مي ده شيوين ، وشه ي (archive) به فره نسه به يه ك نيشان بده ده خوښيته وه (ئه رشيف) كه چي ئينگليز ده خوښيته وه (ئاركي ليف . .) . ئينگليزيك كه بنووسيت (ئاي) نه گه ر به واتاي (چاو) يت ده نووسيت (eye) به واتاي (من) يش ده نووسيت (I) . چ سه يري شي به و كاره ي نابه ت .

ده ئي بزايين رينووسي لاتيني به تيك راني ، پاشا وه ي به ره وي ش چوي و به عه يب و عاري رينووسي كي چه نده زار ساله ئي به كه له بنه رته دا هير و غلغي بو وه دواتر به گو په رانه وه بو ته رينووسي نه ته وه ساميه كان و له ۷۰۰ ي پيش زاييني دا په رپوه ته وه بو يونانيه كان (بنوره : فره ننگ ايران باستان ، پورداود - العلاقة بين النطق والكتابة في تعليم العربية - محاضرة مجيد الماشطة ، نيسان ۱۹۸۲) له وي شه وه ورده ورده به ولاتاني نه ورو پادا بلا و بو ته وه . يونانيه كان يش به شتيك له كو نسانته كانيان كرده به بزوين كه له نووسيني ئاراميدا كو نسانت بو به لام به شيوه به كي ليل به بزوينيش به كارها توه (مجيد الماشطة - العلاقة بين النطق والكتابة .) ري كه وتي كي ساده ي سه رته ئي بوو كه له نووسيني لاتيني دا ده نكي هه مزه نيكاري بو نه كيشرا و ره گه ل نيكاري ده نكي دي كه دا تيكه ل كرا ، نه وساش به ر له ۲۷۰۰ سال نه فو ئولو جي هه بوو نه فيلو لوجي نه سيستا كس و نه هېچ ، هه رچي ده سكار به كي له رينووس دا كراني به چكه ي نابه له دي و سه ري ئي و په له بوه ئي ماموستا و ئي رابه ر . گه ليك باري نووسيني ئينگليزي و فره نسه ئي تامي (هيري و گلغي) ده دات كه له وي دا وشه نيكاري هه بوه نهك ده ننگ نه گه ر رينووسي ئيستا كه ي كوردي نو هه موو ده ست هه لبرينه وه ي تيدا نه بو ايه له به ر زوري خال و نيشانه و نه لكاني به شتيكي پسته كافي به پتي دواخويانه وه ، سه د جاران له لايه ن كيشانه و پيوانه وه له هي لاتيني (وهك فره نسه ئي و ئينگليزي) زانستير ده بوو چونكه چي ده نووسه ري خزمه له گه ل نه وه ي ده گو تري ، ته نانه ت نا وانه و ردي پوي وه هاي تيدا كرا وه زور ژيرانه رينووس و ريزماني له به كدي گري دا وه وهك كه فره ق كرا وه له نيوان تا كه پيشگرو دوو پيشگرا له رووي لكانديان به كار وه وه يا پيشنيار هه بوه به فره ق كردن له نيوان نيشانه كافي فه رمان و نه هي و ئاينده و نه ئي له گه ل پيشگرو وه يا رانا ويكي كه ده كه ويته پيش كار وه له و روه وه كه نو نيشانانه پتر تيكه ل به ته كو يني تا كه (كار) ده بن ئي نه وه ي بيان كه ن به ليكدراو . . جوداوازي نيوان (نه) ي به واتاي

ح ، خ ، ض ، ظ ، ع) هیندهی همزه پهرسه ندوو نین .
 له دیاردهی پیش که وتنه وی همزه له بزوین راستیه کی
 فونولوجی هیه زور به سهیری سهره وین کراوه : همزه بزوین به دوا
 خپیدا ده هیئت نه ک بزوین له هیه چه وه همزه خهلق ده کات و ده یخاته
 پیش خوږه وه . له و دپرانهی دواتردا راستی مهسه له که روون
 ده که مهوه به داخه وهش که س له سهری نه نووسیوه وه یا بوی نه چه تا
 سهرچاوه به که یارمه تی نووسینه که م بدات چی لیره دا ده یلیم شتی که
 به که م جاره ده گوتری یا خود هه رنه تی به لای خوږه وه به که م جاره ،
 چونکه نه له که سم بیستوه و نه له که سیشم خویندونه وه :

روشنیری کورد ، دهنگناسان به تی کراپی !

نه که ته نها همزه به لکو سی دهنگی دیکه ش له وانهی پینان
 ده لاین (حروف الحلق) له کوردیدا به ده گمهن نه تی بی بزوین نایه ن .
 دهنگه کانی (ه ، ه ، ح ، ع) همیشه له سه ره تای وشه دا بزوینی
 ناشکرا له گه ل خویناندا ده هیتن .

دهنگی همزه به ره ژوورترین دهنگی ئاوازه داره ،
 هیندیش به ره ژووره له عینی ژی دهنگه کانه وه ، که ئاوازه
 په بداده کن ، درده چیته .

دهنگی (ه) به ره ژوورترین دهنگی که که ته گهر هاتیا به
 ژی دهنگان بکه وتیا به وه ده بوو به هه مزه . هه ر ته م نزیکانی شوینی
 لیوه هاتیا نیشه دوو ته نجامی به خشیوه .

ته نجامی به که م ته وه به که دهنگی (ه) ش به زوری وه که همزه
 له نیو توژی وشه دا تی ده چیته . به نمونه کاری (هات) له ئاینده دا
 ده هیته (دیت) و به ده گمهن نه تی ناگوتری (ده هیته) ، له سلیمانیش
 بوته بهت . له ریژه ی فرماندا ده هیته تی :

گیل ته گهر تورکی تعال هه ر عه ره بی

تی ته گهر کوردی وه گهر فارسی بیا

کاری هینام ده هیته دیم ، هه ر چه ند ده شگوتری (ده هیتم) ، به لام
 له فرماندا به زوری (بیته) له باوه چونکه نیشانه ی (ب) بزوینی نییه
 وه که که نیشانه ی ئاینده (ده) بزوینی هیه . (هارین) له وشه ی
 لیکدراودا ده هیته (ده ستار) نه که (ده ستار) . (هاویشتن) له
 لیکدراودا ده هیته (ره شاویژ) نه که (ره ش هاویژ) .

راهه ژانندن بوته راژانندن

راهیل بوته رایه ل

هه له اتن بوته هه لانتن

هه له یاتن ، هه له یاتن

له مه وه درده که ی ، تی چوونی دهنگی همزه له ناو توژی

وشه دا وه که تی چوونی دهنگی (ه) هیه چ پیوه ندی به فونیم نه بوونه وه
 نییه : دیارده به که ده چیته وه بو سروشقی هه ردوو دهنگ که له
 ژوورووی هه موو دهنگانه وه دین . هه ر به پی داخوازی فونه تیکیش
 وا چاوه روان ده کری دهنگی همزه که ئاوازه داره ئاماده تر تی له
 دهنگی (ه) بوته وه ی له ناو توژی وشه دا خو ی به دهنگی
 ئاوازه داری بزوین به خشیته .

ته نجامی دوو ته وه به که له زور وشه دا همزه و هی به یه کدی
 ده گوردرینه وه :

له فارسی : انار ، انجیر ، انگبین ، انبان ، ابر ، آوردن

له کوردی : هه نار ، هه نجیر ، هه نگوین ، هه نبان ، هه ور ،

هاوردن

ئوده بوته هوده

ته یوان بوته هه یوان

ته لووژه بوته هه لووژه

ئاسان ، هاسان

ئیسک ، هیسک

چونکه دهنگی همزه و (ع) ئاوازه دارن به یه کدی
 ده گوردرینه وه :

(ئاسان - عاسان) ، (هه رز - عارد) ، (ته زیهت -

عه زیهت) ، (ته ژده ها - عه زیبا) (ته بابیلی - عه بابیلی) ،

(ته ستم - عاستم) ، (علیق - ئالیک) (عومهر - ئومهر -

هومهر) ، (ته نیکه - عه نیکه) ، (ته له تریک - عه نه تریک) ،

(ته نه دۆل - عه نه دۆل) هه ر چوار دهنگی (همزه ، ه ، ح ، ع) که

له قورگه وه دین بزوین به دوا خویناندا ده هیتن . دوو دهنگی

(ح ، ع) که کوردی ره سه نیش نین دوا ی ته مه ی په رینه وه بو

ئاخاوتنی کوردی هه مان ده ستوری (همزه ، ه) یان به سه ردا

دیت . له عه ره بی هه ردوو دهنگ ده شی بوه سیندرین وه که

(رعب ، نبع ، سعی - رجب ، نحو ، رمح - به لام له کوردیدا وشه

نییه ته و (ح ، ع) ته تیدا تی بزوین بیته وه که ، عیو ، عه زیبا ،

حوشتر ، حه فت . .) ناو ناوه به که نه تی که به دوا بزویندا ده وه ستن

وه که (په ح ، ته ح - ده عبا) له دابه وه هاتوه - مه عین له معین هوه

هاتوه . .)

ناشزانم وشه ی (بلح) له کوپوه هاتوه به خو ی و (ح) ی تی

بزوینییه وه .

قسه لیره دا له گه ل ته و وشانه به که شکلی کوردیان وه رگرتوه

نه که وشه ی عه ره بی که وه که خو ی ماوه ته وه وه که (به حر - بحر) .

دوو دهنگی (غ ، خ) که تهوانیش بهی گهروو داندراون ، چونکه له رۆخی بهره دهرهوهی گهروهوه دهردین و له پیکي قورگهوه دوورن ماملهتی کۆنسانتی (ك ، گك) پان لهگه لدا ده کړیت و له بهرائی وشوه بهوه ستاوی (ئی بزویی ئاشکرا) دین وهك (خزین ، خزم ، خز ، غریوه ، غزه ، غلور بوونهوه .) بهلای باوهری منهوه دهنگی (خ) به حال هی گهروه چونکه خوئی له دهنگی (ك) دهخشینیت ، تمنانت به ههولدان دهشی دهنگی (ك) پشت (خ) بخړیتهوه وهیا (خ) بهیندریته واوهی (ك) .

هر دوو دهنگیش بهیه کدی دهگوردرینهوه له ناو توپزو کوتانی وشوهش دین وهك (ناخ ، ناخ ، رۆخ ، پوخت ، سیخوړ - داغ ، باغ ، راغ ، جغز شهغل .) .

د ئاورهجان که دهلی همزه قونیم نییه دهبوو تهوزمانانهی بهلای خړیهوه همزه تیاندنا قونیم نییه دهست نیشانان بکات چونکه دهشی دهنگیک له زمانیکدا قونیم بیت و لهیه کیکي دیکه هر پهیدا نهی . به نمونه دهنگی (ض) هر له عهره پیدا قونیمه . وهك دهزانم لهلای ماموستاکانی رۆزاواش همزه له عهره پیدا قونیمه . لیره دا جیاوازیه کی بنجی هیه له نیوان قونیم بوونی (ض ، همزه) له عهره پیدا : هرچی دهنگی (ض) ه تایهتی عهره بییه ، بهلام که همزه له عهره پیدا قونیم ئی و ههمان دهنگیش له کوردی و غیری کوردیدا هه ئی بوچی لهوانیشدا قونیم نهی ؟

د . ئاورهجان لهو بهلگانهی بو قونیم نه بوونی همزه هیناویتهوه گورانی دهنگی همزه به بزوین وهیا تیچووینهتی :
هم بهلگه به له جیانی من وهرامی خواوه نه که ی ده داته وه نهك بهخه ی من و همزه دهگړیت چونکه له کوردیدا که دهماوه دم به لیرگی میوودا ئی تو مار کردن هاتوته خواری سوانی دهنگ و گورانی به دهنگیکي دیکه دیاردهیه که زهق زهق له چاوان دهچهقی . نهو زمانانهی نووسینی کونان هیه دهقی وشه و رسته و نامیرو نامرازه کانیان پارزراون و دهبنه پیوانه ی گوران وسوانیکي له ئاخاوتندا بهسهریاندا هاتوه . ئاخاوتنی ئیستا که ی فارسی که بهسهر زاری فارسه کانه وهیه زور دووره له شیوه نه دهی فارسی (دهری) که له هزار ساله وه پی ده نووسریت و پیشتریش له سهردهمی ساسانیه کاندای پی ده نووسرا زوریش له دهقه کانی تهوسای ماون . جا نهگه بهراوردیک له نیوان فارسی رهمه کی و نه دهی وهیا عهره یی رهمه کی و نه دهی . بکه بیت ده زانیت چون تا راده ی سهره وین بوون لهیه کدی دوورن هرچی کوردیه تهنا شیوه ئاخاوتنی به میرات ماوه نهوه ، له شیوه ی کونی که متا کورتیکي ئی بایهخ نهی به دهست ناکه ویت . ناوانوه له ئاقیستا و پهلهوی وشه ی نهو تو دیت له

کوردی ئیستا که دا هیه و له فارسیدا نه ماوه یا هر نه بوه وهك وشه ی (گوشن ئه سپ) بهواتای (نیره ئه سپ) که له ویدا وشه ی (گوشن) بهواتای نیر له شکلی (گون) له کوریدا بهرده وامه و له فارسیدا نییه . له فریزی (نه نووشه رهوان) بهواتای (ئی مردن گیان - نه مر-) وشه ی (نووشه) که بهواتای (مردن) ه له کوردیدا بوته (نووستن) که برای مردنه و له فارسیدا وینه ی نییه . لهو ته رزه که متا کورته به ولاره کوردی کون وه جاهی کویر بوته وه . ئنجا که بیینه سهر باسی قران و گورانی دهنگ له کوردیدا همزه ی بهسته زمان تیدا ون ده ئی چونکه ههتا بلئی دیاردهیه کی بهرفره وانه :

یه کیک له وده نگانهی ی بو سوان و تی چورن خوش جلهون دهنگی (ت) و دهنگی (د) ه . له کرمانجی سهروودا هه موو (د) ی دوای (ر) تی ده جیت وهك (مرن - مردن ، کرن - کردن .) له سلطانی هم دهنگه به زوری کلور ده کړیت واش ده ئی به دوا (ن) دا ده بیته (گک) هندی جاریش بیستومه ده بکه نه (و) وهك که دهگوتری (کاک ئه حمه و - له جیانی ئه حمه د-) . وشه ی (مرؤ) و (مهرد) له بنه رته دا بهك شتن . دهنگی (ت) له (د) ش خوش جلهوتره به تایهتی له دوا دهنگی (س) دا وهك : (دهستگا - دهزگا ، دهسک - دهسک دهستینی - دهسینی (دهسه نی) ، دهست - دهس ، راست - راس .) .

وشه ی (هه ل بسته) بوته (ههسته) به تی چوونی (ل) ، (ب) وهیا (هه لسه) به تی چوونی (ب) ، (ت) .

وشه ی (ئیسقان) ی سلطانی که له (استخوان) ی فارسیه وه نریکه له بهری سوران بوته (ئیسک) . (خشه تره پاونه) ی سهردهمی هه خامه نشی بوته (شاره وان) . له زور باردا (فرۆشتن ، کرۆشتن) ده بیته (فرۆتن ، کرۆتن) . له نمونه کانی پیشووتردا دیتان چون دهنگیک به دهنگیکي نریکی خوئی دهگوریت ، یه کیک له وانهش دهنگی همزه بوو .

ئی گومان مه یی مرؤف بو ئاسان کردنی ئاخاوتن ، بهره و سواندن دهنگ و سووکر دهر برینه وه ده بات هر هم هویه بیه وه ها ده کات ریژه ی ناوی کارای تی نه بهر له زور شوینی کورده واریدا له جیانی (و) که دهنگیکي قورسه (ی) بو به کار بهین که لهو سووکرته ئیر له جیانی (نووستو ، رویشتو ، هه لستو) ده لئین (نووستی ، رویشتی ، هه لستای) . بهری سوران که لامی قه لهو ده کن به (ر) ی لاواز له بهر هم هویه سووک کردنی دهر برینه . هه لبت دیاره (داخیوی) له (ده ئاخوی) سووکرته ههروه اش (بهرداش) له (بهرده ئاش) و (سهراو) له (سهراو) ههروهك (ههسته) له

(هه لېسته) سووكتره .

هم تهرزه به لگه به که له ناست هيچ دهنگي کدا نه کراوته هوې
برياردان له سهر قونيم نه بووني هر بويه دېته حيسابه وه که له
سهره تاوه بريار دراوه همزه قونيم نيه ، سهره راي نه وهی که
به دهنگی وهك خوی (ه) نه گيراوه تا به کچوونيان نيگار اېکيشيت و
ههنگاوی دوايېن بو بریاری ئيعدام کردنی نهختيک بوه خری .
به لگه ی گوراني دهنگ وه یا تی چوونی بو ئيسبات کردنی قونيم
نه بوونی نه وه دهنگه ، به تا يه تی له کوردیدا که زور له دهنگه کانی
ده سوین و تی ده چن ، ده يته هوې ئيعدام کردنی زور به ی
قونيمه کانی چونکه نایي (قيامهت هر له بهرخی مهلا راي) و تنها
همزه ی پی ئيعدام بکری . به شيك له زمانه وانی کورد له زار اوه ی
همزه ش وه تهنگ دین ههروهك له زار اوه ی (کسره ، ضمه ،
فتحة) ش قهلسن ، گویا هه مانه پاشا هو ی سهرده می دوا که و تن ،
که چی هر چوار زار اوه و پرای نه وهی که مه به ست ده پيکن قسه ش
کورت ده که نه وه . له زمانه کانی روژا وادا وشه بهك نيه (همزه ی پی
بناسری ، له هيچ زمانیکی غهیری عه ره بيشدا زار اوه ی هينده کورت
وسووک نيه که کورته بزونه کانی پی بناسر يته وه . ئيمه ده ليين
(کورته بزوني واو . لي) بو فته ش هيچ زار اوه مان نيه چونکه فته
کورت کراوه ی ئه لف نيه . هه مانه ده ليم بو راگه ياندنی ده وری
لايه نی نه فسی مروف له باسه کانی زانستی رووتدا .
نه وه به لگه به ی گوراني دهنگی همزه له وه وشه عه ره بيانه دا که
دېنه ناو ئاخاوتنی کورد يه وه که گویا نه ویش قونيم نه بوونی همزه
نیشان ده دات تنها له و حاله دا قبول ده کری که دهنگی همزه له
کوردیدا نه يیت چونکه ئيمه که له ئاخاوتنی خو ماندا دهنگي کمان
هه بو و له وشه سازیدا به کار هات وبوه پيک هينه ری وشه و
دهسته واژه و به نه مانی وانا نه ماچ پا به ی کم نايته وه به وه دا که له بهر
قورسانی دهنگه که وه یا له بهر شوینی له وشه دا بسويت وبگور يت چ
له وشه ی کوردی يیت و چ له وشه ی ينگانه يیت . نمونه کانی که د .
عه بدور په چان له عه ره بييه وه وه ری گرتوون (دام - دايم - دائره -
دايره ، مسئله - مه سه له ، پتر - بير) هه موویان همزه که یان له ناو
وشه دا به که هه هه هه هه کی کافييه بو گور ينی دهنگه که ی همزه وه یا
سواندنی چونکه له کوردی خویدا همزه له ناو وشه دا
ده رنا که وی ، ئنجا ده شزاین دهنگی (ی) سووكتره له همزه ،
به لام چونکه له وشه ی (مسؤول) دا دهنگی (و) بوخوی قورسه
روشنيری کورد همزه که ده هيلته وه و نايکا به (و) هه رچی
نه خویندوشن به زوری ده ليين (مه نسول) . له وشه ی (مه ثيوس) دا
همزه تی ناچی له (ره ئيس و مه ر ئوس) يشدا ههروه ها . .

راستيه که ی هه مو کورد يکيش نالی (دايره ، دايم) به لام به نيکیرانی
ده ليين (قايمه کاری . .) . هه مانه هه مو واز لی يينه و سه بر يکی نه و
وشه عه ره بيانه بکه که به همزه ده ست پی ده کن وهك (همير ،
هسیر ، ئيسپات ، ئيستر ااحت ، نه حه ی ناصر ، ئوستاز ،
ئوممهت . .) له هيچياندا دهنگی همزه ناسويت و ناگور يت چونکه
له بهرانی وشه وه ديت که چی چونکی دانيشتووی سلطانی حه ز له
(بو . .) ناکن به زوری ده ليين (ويسف ، وینان ، وینه « ناوی
گورای - یونه -) دوور نيه وشه ی (ویل و ته رتيب) يش له
(بولوته رتيب) وه هات يیت که وشه که تورکيه به واتای (ريگه) . نه و
وشه عه ريانه ی همزه یان له کوتايه وه ديت ، به سهر زاری کورده وه
همزه که یان لی ده سویت وهك (رجاء ، وفاء ، بری ، ناشی) که
ده بنه (ره جا ، وه فا ، به ری ، ناشی) چونکه ته گه ر کورد يش بانابه
نی همزه ده بوون .

سه ير له وه دا به ئاخيوه ری ره مه کی عه ره ب له هه ندی ناودا
(همزه کاری) ده کات و ده لیت (محمد ، تحسین ، ئستيقن) که
له مانه دا همزه که زياد يه که ده وری قونيم ناييیت وهك که له
کورد يشدا ده گوتری (عه ولای عومبه ران) نه و (ب) ه له ناوی
(عه مر) دا قونيم نيه چونکی وانا ناگور يی یا خود که (کساره) ده کریته
(که ستاره) دهنگی (ت) له ویدا قونيم نيه . .

ئنجا ئيمه له بهر روشنایي واقع و بيرو راي نه و پروفيسورانه ی
همزه به قونيم دانانين وقورس کردن به قونيم داده تين ده توانين پرسيار
و وه رامي نه وتونی ته رتيب بده ين :
ئايا له کوردیدا همزه دهنگه ؟
به لی دهنگه .
ئايا که تی چوو واتای تی ده چیت ؟
به لی تی ده چیت .
ئايا که به ده نگيکی ديکه گور درايه وه وانا ده گور يت ؟
به لی ده گور يت .
ئايا به سرانه وه ی نه وه دهنگه کوردی ناته واو نایي ؟
به لی ناته واو ده ني .
که واته نه ویش قونيمه وهك پ ، ف ، ل !
نه خیر قونيم نيه .
با يينه سهر قورس کردن :
ئايا نه و قورس کردنه بوونی سهر به خو ی هه به ؟
نه خیر .
ئايا مومکينه تی بچیت ؟
به لی تی ده چیت .

که تی چوو
نه خیر نه
ئايا که زه
به لی له ز
که واته قو
به لی قونيم
تی يینی :
له باره ی
دوا ی لی
کتبه که ی (ف)
نهن دا که
له وه وه زانيم
همزه که ی
چووم . . .
هاتوه .

که ئی چوو وانا تی ده چیت؟ ده گوریت؟
 نه خیر نه تی ده چیت نه ده گوریت.
 ئایا که زه روورهنی مانه وهی به سهر چوو تی ده چیت؟
 به لی له زور باردا به ناچاری تی ده چیت.
 که واته فونیم نیه!
 به لی فونیمه و ده ئی نیگاریشی هه ئی!!

بۆ راست کردنه وه :

له ووتاره کهی ماموستا عبد الستار کاظم که له ژماره (۹۳) و (۹۴) دا
 بلا و کرابه وه چه ند هه له بهک روویدا بو و له خواره وه راستی به که بیان
 ده نووسین و تکای راست کردنه وه و لیور دتمان هه به له خوینه رانه وه :
 ل - ۱۷ / ستوون - ۲ دێر - ۱۸ / ۱۷ راستی به کهی :
 یان به پێچه وانه وه دووی بزوتین و به کیکێ کۆنسونه تیان ده که وینه -
 نێوان .

ل - ۱۷ / ستوون - ۲ / دێر ۲۳ راستی به کهی :
 بوونی دهنگیکێ بزوتین له نێوانی دوو دهنگی بزوتندا له توانادا فی به .
 ل - ۱۸ / ستوون - ۱ / دێر ۲۲ ، ۲۳ راستی به کهی :
 یاسای گونجان و نهگونجانی فونیان (قانون التنافر و التوافق بین الفونیات)
 ل - ۱۹ / ستوون - ۲ / دێر ۱۰ راستی به کهی :
 یان له به رهقی میزویی به وه له بزوتینک له گه له کۆنسونه تیکێ تری
 قرتیزاوه وه وه رگه راوه .
 ل - ۲۲ / ستوون - ۱ / دێر ۳۴ راستی به کهی :
 دووباره کردنه وه فی به .

ل - ۲۳ / ستوون - ۲ / دێر ۲۹ راستی به کهی :

بزوتینش

له ژماره (۹۴) یشدا ل - ۳۴ / ستوون ۱ / دێری ۱۷ و ۱۸ راستی به کهی نه وه به
 بنووسری (به راستی باشگره) .
 ل - ۳۶ / ستوون - ۲ / دێر ۲۸ راستی به کهی (هاتمه س) .
 ل - ۳۶ / ستوون - ۲ / دێر ۲۹ راستی به کهی نه وه (ی) بهی .

تی بینی :

له باره ی وشه ی (هه ناسه) :

دوای لی بوونه وه له نووسینی ئەم گوته ره ریکه وت گێرامیه وه بو
 کتێبه کهی (فرهنگ ایران باستان) و له وێندا به سهر وشه ی (آن -
 ئەن) دا که وتم که له ئاقیستادا به واتای نه فەس هه لێنان هاتوه ،
 له وه وه زانیم که رتی (هەن) له وشه ی (هه ناسه) دا نه وه (ئەن) هیه و
 هه مزه کهی گوراره به (ه) نهک وهک من به هه له بو شی کردنه وه ی
 چووم . . . ده مینبینه وه که رتی (اسه) له وشه که دا که نازانم له چیه وه
 هاتوه .

